

ZAR

BIZKAITARRAI-BIZKAIERAZ*

213n. zenbakia
abendua/lotazilla 1996

BIZKAIKO FORU ALDUNDIA
KULTURA SAILA
LAGUNTZAILLE

A
I
T
A
S
A
N
T
I
R
I
I
R
U
D
I
A
T
A
O
M
E
N
A
L
D
I
A

B
E
R
T
S
O
L
A
R
I
A
K
L
A
G
U
N
D
I
R
A
L
A

AMOREBIETAN'n 1996-10-19'an
(Basilio Puxana ta Asier Legarreta)
(Bertsolariak)

UKABILTXU (EUSKAL IPUINA)

Munduan beste asko lez, Zubiatero baserri zuri, txiki, politean Peru ta Mari, senar-emazteak, bizi ei ziran.

– Ai Jaungoikoak umetxu bat emongo baleust, ukabila baino txikiagoa balitz be.

Eta Marik semetxu bat izan eban, txiker-txikerra, baina. Ain zan mirritxu eta txatxarra, ta Ukabiltxu izena emon outsoen.

Jan ta jan, ta Ukabiltxu ez zan gorputzez andi egiten.

Beinola baten, Ukabiltxu lastategira joan zan, apur baten lo egiteko asmoz. Eta bedar onduen ganean bigun-bigun, loak artu eban.

Aita lastategira etorri eta lotan egoana ikusi barik, bedarrekaz batera Ukabiltxu bota eban beien askara. Beitariko batek, bedarrak jatean, rau! Ukabiltxu be agora sartu eban.

Ukabiltxu lotatik beieren agoan itzartu zan.

– Non naiagok ni? Amesetan naiagok ala? Ze demon-tre dok au?,– esaten eban bere artean, bein eta barriz.

Dana ilun-ilun, gaez iretargi barik basoan lez, egon zan. Beiak aginez, rau, rau, errotarriaren antzera, bedarrak txikituten.

– Nongo errota ete dok au?,– Ukabiltxuk bere kolkorako esaten eban.

Geroago, beiak agoan mamurtutako bedarrak iruntsi egin ebazan eta badarrekaz naasteen, Ukabiltxu be beieren agotik urdailera igaro zan.

Beieren urdaila zabala zan, beroa eta bigun-bigun ganera. Ukabiltxu toki barrian epel-epel eta gozo-gozo egoan. Astia emoteko, amak erakutsitako abesti politak abestuten asi zan:

**Errotabarriko Fernandok, urun gitxi eta zai asko.
Ai, ai, ai, ai, ai, ai, Isidro Olabarrikoak be bai.**

Bien bitartean, Ukabiltxuren aita eta ama, estu ta larri, semetxuaren bila, bazter guztietatik, ara ta ona, zoratuta ebilzan.

– Ukabiltxu! Ukabiltxu! Gure seintxu maitea, non zagoz?

– Eup! Eup! Emen nago, beieren urdailean.

Baina, ortik noiz urtengo dozu, seintxu?

– Beiak plaust! egingo dauanean.

Baina, zoritxarrez, beiak ez eban plaustik egiten eta ezin izan eban andik urten.

Ukabiltxu, beieren udailean iru ordu luze egin ostean, este luzera izaro zan. Este au bai zala benetan luzea eta iluna!

Ukabiltxu bildurtu egin zan. Alako tunel estu ta ilunik!.

Este luzetik este lodira igaro zanean, emen, Jaungoikoari eskerrak, arnasea artuteko masaitasun apurtxu bat eukan.

Azkenean, noiz edo noiz, alanbearrean, bei txiki, politak plaust egin eta Ukabiltxu kanpora bota eban, baina ez garbiegi...

Olan bazan, ez banan,
sartu daitela kalabazan.

Eta urten daiala

Landabarrenako aldatzan.

(Erri ipuina)

Iniaki MARTIARTU

1996ko irailean

BERBALAPIKOA

ilun = gogoilun, betilun, itun, triste

goibel = gogoilun, betilun itun, triste

mirri = argal-argal, medar

txatxar = makal, utsaren urrengo, kakanarru, ezgauza

bedar ondu = bedar igar, bedar idor, bedar siku

naiagok = nago (itanao)

dok = da (itanao)

bere kolkorako = bere artean, bere barruan

mamurtu = agoan txikitu, xeetu

urdail = sabel

zai = otaza, birrin (ogia egiteko botaten jako)

plaust egin = bekorotzak beieren ganera jausikeran

este = errai

alanbearrean = zorionez, bearrik be.

IRAKURLEAI OARRA

ZER aldizkariak eta EUSKERAZLEAK ALKARTEAK'K ba-dauke Bilbao inguruan urteko arpidetza eskuratze-ko erea. Etixerik etxe joaten da kobratzaillea. Baiña gauzea ez da ain erreza errietan. Orregaitik eskari au egiten dau-tzuegu: Bialdu eiguzue txartel edo txeke bat. EUSKERAZALEAK ALKARTEA'ren izena ipiñi ta 2.000 pezeta dira-la idatzita. Txartel ori sartu karta-azal batean eta gaiñean zuzenbidea ipiñi: EUSKERAZALEAK ALKARTEA.

Colón de Larreátegi, 14, 2º, eskoia. 48001 BILBAO

Eskerrik asko urtero zintzo-zintzo ordaintzen dozuen guztioi.

AITA SANTI GOGOAN

EZIN AIZTU

Gure ondotik noizean bein gizon aundiak igaroten dira eta gu ain aundiak dirala konturatu be ez gara egiten.

Olako bat izan dogu Aita Santi: Geure aldamenean bizi izan da, geure lankide izan da, eta isil-isilik joan jaku. Gu ez gara konturatu be egin, bear dan bestean beintzat, bere aunditasunaz. Ain agertzen zan apal!

Baiña egunak joan doazen neurrian sortzen da gure barruan bera aitzu-eziña.

Orregaitik gertatu dogu bere bizitzako ikuspeirik gurenak aztertzeke, EUSKAL ASTEA.

Urtero egiten dau EUSKERAZALEAK ALKARTE-A'k Euskal-Aste au, baiña aurten mamintsuagoa ta sako-nagoa izango da, pizka bat laburragoa izan arren. Aita Santi izango dogu gai.

GOGOANGARRIA

Gogoangarria dogu Aita Santi, Zornotza'n ipiñi jakon irudiak diñoan lez, lekaide, abertzale, idazle ta olerkari lez. Beste ikuspegi asko be gogoratu leiz. Baiña **Euskal-Aste** onetan iru ikuspegi artuko doguz: Olerkari, elerti-zale ta euskaldun lez.

OLERKARIA

Murua'tar Jose Maria jaunak aztertu dau ikuspegi au,

Latxaga deritxagun idazle ta jakitun aundiak languduta. Izan be Latxaga izan da iñok baiño geiago Aita Santi'ren lirika goratu dauana.

Olerki-arloan beste lan aundi bat egin eban Aita Santi'k: "Miila Olerki Eder" bere liburua. Argitaratzea gauza gatxa zan aldietan argitaratu eban, eta baitu be egin eutso-en. Goragarria da liburu ori, baiña goragarriagoa berak asmatu eta idatzi ebazan lirika-olerkien kopurua. Gai entzungarria da ba lenengo eguneko au.

ELERTI-EDESLEA

Gure elertiaren munduan, Aita Santi'k lan eder bat egin dau: Bere Euskal-Literatura, bost aletan, eta onen laburpen lez. Ikastoletarako Ikas-liburua. Gero baztertua izan zan euskera batuan ez dagoalako.

Olazar'tar Martin'ek aztertuko dauz liburu biak eta merezi daben lekuan ipiñiko dauz gure elertiaren edesleen artean.

EUSKALDUNA

Augustin Zubikarai'k egingo dausku irugarren eguneko itzaldia. Idazle onek ondo dakiz Aita Santi'ren bizitzako goraberak, naiz guda-aldian, naiz zapalkuntza-aldian naiz bake-aldian. Gauza asko dagoz or jakin bear doguzanak, eta ez dakiguzanak.

Euskal-aste labor au izango al da guztiontzat onuragarria!

EUSKAL ASTEA (EUSKERAZALEAK)

NOZ? Abenduaren 2, 3 eta 4'an, arratsaldeko 8'retan.

NON? Bilbao'n, Eskolapiotarren Ikastetxean (Aida. de Rekalde 19'an)

EGITARAU

2'an: Aita Santi Olerkaria. Izlaria: Murua'tar Jose Maria.

3'an: Aita Santi Elerti-Edeslea. Izlaria: Olazar'tar Martin.

4'an: Aita Santi Euskalduna. Izlaria: Zubikarai'tar Augustin.

Oarra: Asieran izlari bakoitxaren aurkezpena egingo dau Euskerazaleak Alkartearen zuzendari dan Zubiri'tar Iñaki'k eta itzaldi bakoitxaren azkenean, olerki baten bidez egingo da laborpena.

Euskal-Aste onen Babesle, *Bilbao'ko Udal Batza da.*

Zatozte Euskal-Astera!

AITA SANTI ONAINDIA'ren OMENALDIAN

1
Aurten urterillaren emeretzi,
egun andia Zornotza'n
beste askoren antzera neu be
bertara urbildu nintzan,
Aita Santi'ri omenaldi ta
goratarrea izan zan,
bere irudi agertuakin
komentu-ondoko plazan.

2
Zure irudi jaso da baiña,
ezin gara gelditu or,
zuk egindako lan bikaiñari
oraindik asko jako zor,
zuk zeure arlo zabal danetan
jokatu zenduan jator;
eta neu bere umiltasunez
bertsoz aupatzera nator.

3
Zure bizitzako aldi baten
sortu zan gerra zantarra
ta orduan be gorde zenduan
biotz-barruan txingarra.
Gero barruak ezin artuta
txingartxoaren indarra,
zeure olerkiz gozotu zendun
aberriaren negarra.

4
Arlo danetan agertu zendun
goi-doiaren argitasuna
baita zure lan guztia dogu
gozo-gozoa ta leuna;
lan guztiari emon dautsazu
errazoizko erantzuna,
baiña Olerki izan zenduan
bat biotzeko kutuna.

5
Zuk adoretu jokatu zendun
benetan aldi zalletan;
gure kultura eta Erria
jarri zendun goi-mailetan;
gizonen maitasuna dago
bearrezko egiteetan
ta Erriaren anditasuna
erritarren biotzetan.

6
Bai, Aita Santi, mundu onetan
tokau jatzun aldi latza;
zure bidean aurkitu zendun
laño baltz eta arantza,
alan da guztiz jorratu zendun
gure euskaldun baratza;
zuk egindako lana dogu gaur
Erriaren esperantza.

7
Naita ez eldu zeure lanaren
azken edo elburura,
goiko mailletan jarri zenduan
gure Erriko kultura;
Zeruko Aitak bere garaian
eroan zaitun zerura
ta erriak be gaur jaso zaitu
gizon aundien lekura.

8
Zuk itzi dozu itxaropena
Erri giztiarentzako.
Erria zain da zure lan eta
asmoak noiz betetuko,
zure bidetik jarraiko dogu
guk asmo orreik lortzeko;
zure asmoa asmo bakarrik
izan ez daiten betiko.

9
Aita Santi zan entzuleentzat
sermolari dotorea,
bere olerki gozoak dauko
ezti, mami ta lorea;
alkar izketan agertze eban
umorez irri-barrea;
Onaindia'tar Aita Santi'ri
omenez goratarrea.

Basilio Puxana'k

IRUDIAREN AURKEZPENA OLAZAR'tar MARTIN'ek (Ikusi ZER-21), 1 ° ORRIALDEAN)

OBETU DAGIGUN GURE EUSKERA (X) BERE/AREN

1923-garren urtean Nikola Ormaetxea, "ORIXE", euskerak izan dauan idazlerik urtenetarikoa, Bilbora etorri zan Azkue aundiaren ondoan eta beraren gidaritzapean Ian egiteko asmoz. Zortzi urtean bizi izan zan Bizkaiko uriburuan, euskal baratza eten barikjorratuz eta landuz. 1931 -garrenean Gipuzkoako OREXA, bere errira itzuli zan, "EUSKALDUNAK" deritxan poema entzutetsua gertau bear ebala eta. Egia izan zan aitatu eban errazoi ori. Andik lau urtera edo, gerrate aurre-aurretxoan agertu zan kalean euskal erriak sortu dauan poemarik onena eta ederrena. Baiña aitaturiko errazoiak –poema orixe biribiltzeko joan zala Orixara, Bilbo itzirik– ez zan egia osoa izan, Bilbo lagata, bere errira alde egiteko, antza danez, eta nik nonon irakurri dodanez.

Bizkaiko eta batez be Bilboko euskaltzaleak eztabaida gogorak eta latzak izan ei ebazan Orixek euskerari buruzko jakingai batzuk zirala eta ez zirala. Eta ekitaldi areetatik garratzena eta zakarrena, dirudianeaz, "here" eta "aren" izenordeen inguruan izan ei zan.

Guztiok dakigunez. gaztelerazko "suyo,suya" izenorde pose-siboa euskera jatorrera itzultzeko, iñoz "bere" izenordea erabilli izan da euskeraz eta iñoz "aren" izenordea. Noz "bere" eta noz "aren"? Ortze untzea. Orixek eztabaida eta burruka bilbotarren eta Orixeren artean. Alkar-jo be. ortxe jo eben. Buruz-buru jo. Eta ezin ezelan be konpondu. Bilbotar "arroxo" batzuk, gaiñera, ezin iruntzi ei eben giputz bat euskeraren arloan "oillar" eta "kukurrukuka" etortetik. Zer? Nor eta giputz bat geuri euskera irakasten? Olakorik entzuteko be...! Eztaaaa...! Leenago Anbotoko atxa "itsaso" biurtuko da!

Alkar-jote onen ondorioz, jasan-eziñeko bizi-giroa zertu ei zan. Orixek jakitun aundiaren eta idazle guztiz onaren inguruan. Eta Bilbon ezin bizi. Gura izan da be, ezin! Norabit anka egin bear, kale-musturren baten "itto" egingo ez ba eben. Nora?, eta Orixara, bere errira. Zetarako?, eta "EUSKALDUNAK" poema osotzeko eta argitaratzeko. Egia. egia, bai, bai; baiña ez guztizko egia osoa, ez errazoi bakarra.

Azterkizun oni gagokiozala, tradizino bi izan dirala kondaira-historian zear, eta gaur be badirala, esango neuke.

Tradizino zaarrena eta zabalduena auxe: Gaztelerazko "su" izenordea esaldiaren "sujeto"ari dagokionean, "bere" erabiltea. *Agerbidez*: "Koldo vive en su (de Koldo) casa". "Koldo bere (Koldoaren) etxean bizi da". Gaztelerazko "su" ori esaldiaren "sujeto"ari ez, beste zer bati dagokionean, barriz, "aren" izenordea. *Adibidez*: "Koldo es mi amigo y su (de Koldo) hijo también" "Koldo nik adiskide dot, eta "aren" (ez "bere") semea be bai". "Goratu daigun Jainkoa eta "aren" aintza zabaldu" (ez "bere" aintza...)

Jardunbide auxe zabaldu izan zan geien leen aldietan euskal erri guztian. Eta aintxiñako tradizio onek Iparraldeko euskeran iraun dau zintzoen eta luzaroen gure egunotara arte.

Bada, alan be, beste tradizinoarik, ain zaarra ez, orain-tsuagokoa eta barriagoa danik, eta erabillera onexek Gipuzkoan eta batez be Bizkaian lur-artu eban aspaldion, azkenengo eun urtez onantza edo, gutxi gora beera.

Tradizino barriago ori auxe dogu: "Gaztelerazko "su" izenordearen adierazpen bakarrari makurtuz (gazteleraz ez dago "bere" eta "aren" bikoitzik), "su" ori euskeratu bear danean, "bere" era-

biltea, izenorde bikoitz eta bakoitz orreen esparru berezia ezabaturik. Orixek jazo zan gipuzkoar eta batez be bizkaitar idazleen artean. Orixek, baita, Orixeren aldiaren be, bilbotarrakaz musturak apurtu bearrean eztabaidan ekin eta ekin egin ebenean. Tradizino bion oiartzuna izan ziran, Orixek, zaarrena —Nafarroako Huitzin amazpi urtera arte bizi izan eta bilbotarrak, ostera, barriarena, eta ezin konpondu orrexegaitik.

Gaur be tradizino biok dakusguz. Irakurri, argibidez, bizkaieraz idazten dabenen idazlanak. Ikusi, baita, egunkarian bizkaieraz datozan il-txartelak. Ildakoaren izena aitatu ondoren, onan jarraituko dabe: "BERE" emazte (edo senar)... tradizino barriari jarraituz, tradizino zaarren arabera, "AREN" emazte... esan bearrean. Tradizino barri au gazteleraren eragiñez euskerara etorri izana badaiteke. Badaitekela diñot, ez ziur.

NAIZ ETA...

Noz eta nun arraio entzun dogu erriko euskera jatorrean "naiz-eta..." erabilten gaztelerazko "aunque..." euskeratzeko? Nik-neuk sekula be ez! Ez ete dau erriak —"arren" atzizkia erabilten? *Adibidez*: "Ander gaztea izan arren, jakin eta jakin daki? Edo: "Ander gaztea izanda be..." Ez ete gara konturatzen "Naiz eta..." baldar ori erderakada bat dala, edo gaztelerazko kalkoaldaki ber-bera? Dirudianeaz, ez, idazle batzuk or dabiz esakera arrotz ori euren idazkuntetan zabalitzen eta, aurrekoengandik datozkigun espaside jatorrak alboraturik eta bazterturik.

ALKARBANATU

Au be entzun egin bear genduan gaurko euskera mordoilloan! Gaztelerazko "compartir" aditzaren esankizuna euskerara itzultzeko *alkarhanatu* sasi-aditza asmau dauskue, barrikerizalaren edo euskera gaiztoaren asmatzaillaren baten buruko arragoan (arrago: crisol, Azkue) sortu edo erne dan espaside ustela. Gizaldietan zear onan adierazo izan da euskeraz "compartir" orren esangurea: "Gure artean banandu", "danon (guztion) artean..." alkarri edo bata-besteari banandu"... eta abar. Baiña 1545-garren urtean "LINGVAE VASCONUM PRIMITIAE" euskerazko leenengo liburua plazaratu zan ezkeror, ez dau iñork ez iñoz euskera jatorrean "experientzia (ondasunak edo beste zerbaite) alkarbanatu" esan, izkuntzaren *zer-dana* (esencia, Orixek) edo *izantazuna* urratu barik, edo "contra el genio de la lengua" (Azkue) jokatu bape, oraingo egunotara arte, nik dakidala. Konturatzen ete gara, gaiñera, zer adierazoen dogun *alkarbanatu* esaten dogunean? *Iku-si*: *Alkar ikusi* = nik zu ikusi eta zuk ni ikusi; *alkar ezagutu* = nik zu ezagutu eta zuk ni ezagutu, eta abar. Ez ete da orixe esakunon berezko esangurea? Ondorenez, auxe: *Alkarbanatu* = nik zu banatu eta zuk ni banatu. Aldreskeria (astakeria ez esatearren) aundiagorik jaurti ete leiteke euskeraz? Gazteleraz, "yo te parto a ti y tú me partes a mí" esango bagendu lez. Esateko be!!

ETA AMAITU

Amar lantxo ekar'i dodaz aldizkari onetara euskeraren erabilkuntza obetu dagigun. Norbaiti argibideren bat emon badautsat, pozar'en izango nintzateke. Amaitu dot lan-sail au. AGUR!

AGIRREGABIRIA

EGOERA KOROPILLATSUA

Aspaldion politiko-arloan gertatutako jazoerak araberak, egoera koropillatsu batera eroan gaituelakoan nago.

"Ezin txapel batean bi buru" diño aintziñako euskaldun esakerak. Aitatu dogun egoera ondo adierazten daua- la uste dogu.

Ondiño oraintsu egindako auteskundeak, ain txakurkatuko ta asarretsua izanik, aguro adiskidetu dira (alkartu obeto esango geunke) laterri maillako alderdi bi aundienak: PP eta PSOE. Biok gai geienetan aurkako izan arren. ba-dago auzi oso garrantzizkoren bat estu ta kutunki alkartzen dituna.

EAJ-PNV eta PP be iritz edo aburu ezbardin eta, askotan, aurrez-aurreko dabezan ezkerero, ez dira gai txapel batean sartzeko, baiña burua ezean, aburuak (Zenbat buru ainbat aburu) mai gaiñean jarri leikiez ta autsimautsia egin oneratsu diran erabagiak, al-bada, artzeko.

Olakoetan, erabakiak bein artu ezkerero, itzari eutsi ta ez jan egin bear jako, itxurakeri ta guzurretan ibilli barik.

Jakiña da alderdi bi oneik artu dabezan betebearrak elkarrekiko dirala: EAJ-PNV k Jaurlaritzari laguntza emon eta PP'k ordez, besteak beste, Eusko Araudia edo Estatutua osotu, ondiño aldatu barik dagozan eskubideak Euzkadi'ratuz; guda-aldian Franco'k EAJ-PNV'ri baituran artutako (kendu ta kitu) ondasuna biurtu...

Oneik ez dira eskutuko gaiak; egunkari guztietan zabalduiko barriak dira-ta.

Baiña zer jazo da ETA-GAL auziari buruz, len aita- tu doguzan laterri maillako alderdi bi aundienaren arte- an? Galdera benetan bear-gabekoa. Danok uste dogu, baita siñistu be, erabiltzen dabezan maltzurkeriak.

Dalako CESID ori, ixillian gordeta dagozan arazo argitu leikiezan ezaugarri ta ingo edo paper guztiak... zergaitik ainbeste ardura auzia ezkutatzeko? Bidezko izango litzake arira joatea burdia bere bidetik atara barik.

Ara emen ba, siñistu-eziñezko egoki-eza ta arrunke- ri aundi bat.

Autaldian gai onetan arerio amorrotuak izandako alderdiak, PP eta PSOE, batera etorri ziran gauzak ixil- lean gordetzeko. Nai-ta Aznar auteskudetan esan eta esan ibilli auzi au sakonki aztertu bear dala errudunak agertu arte, ezelango lotsa barik, bat egin eben gala lotan lagatzeko asmoz.

Antziñako esakerak oar-ikasi edo esperientzian oiña- rrituta dagozan ezkerero, zurtasun aundia daroe beren erraiñetan. Alan da guzti be, batzuetan porrot egiten

ba'da be utsegite au bera, salbuespenak, legea beieztatzen dauana izango da.

Oraingoan, iñola be, esan bear dogu esakerak uts egiten dabezala. Rodriguez Galindo'ren burua lodi xamarrak dala dirudienez, bere estalkia be zabala izan bear da, buru bi (PP eta PSOE renak) generalaren txapeloker aundian eroso kokatuta datzaz-ta.

Indarkeri ta ikarabide edo terrorismo guztiak negargarri ta zantarrak dira, baiña danok, aide ta mota guztitarikoak: baita laterriena be. Guk al dogun beste gaitzetsen doguz, guri iñori baiña kalte aundiagoak egiten dauskuez-eta.

Baiña Lasa eta Zabala ain erabiliko ta ezaguna dogun gertaera, oso zurrungarri ta koropillatsua agertzen jaku. Gorabera ta zertzelada guztiak aztertu ta aintzat artu ezkerero, beste onelako ain itzel eta ikaragarri gaztakeria, nekez ikusi al izango geunke.

Ez da ba arritzekoa gai au, bai oraingo bai aurreko agintariak, ajola aundikotzat artzea. Baiña bai da ulertu ain garrantzizko arazoa izan eta, jaramon egin barik, ainbeste alegindu bear izatea ezkutuan gordetzeko.

Laterriko Jaurlaritzaren jarrera onek iritzi ta eztabaida oso ezbaridiñak sortu dauz gizartean.

Len aitatu dogun esatera barriro burura datorkigu. Orain be, zenbat buru ainbat aburu gertatzen da, ba bakoitzak bere iritzia adierazten dausku; baiña ez berez gaiari datorkiona edo objektiboki, ezpabere norberari on egiten dautsona baiño. Egunkarietan mota guztitariko aburuak irakurri al izan doguz. Onelako erabakiak ikarazale edo terroristei gogoa berotu ta, beren zeregiñerako, lagungarri izan leitekena be, kazetari batenbategen adierazi dausku.

Azaldu doguzan arazoaz gaiñera, ba-dagoz beste batzuk oraintsu politiko-giroa zitaltzen dabenak. Mutikok kalerik-kale darabilen indarkeria, euskal Aldundiak eta Laterriko Jaurlaritzaren arteko Elkarten Gaiñeko Zergari buruz (Egokiagoa ote da?) Baltzuen-Zergari buruz eztabaida, euskotar atxilotuak Euzkadi'ra urbiltzea, Naparroa-EAE'ren Alkarlanerako Araudia dalata... ba-dirudi EAJ-PNV eta PP'ren arteko arremanak nabarmenki makaltzen dirala.

Goiz edo berandu, koropilloak askatuko dira eta orduan ikusi bear. Bitartean itxaron daigun adi-adi.

IDIGORAS'TAR JOSEBA ANDER.

3-10-96

UMEEN IZKERA

Orain ogei urterik leenagora guztiz oidalakoa zan ume txikien berbakune au. Bizi-bizirik egoan gure etxeetan eta sein-txuek leenengo oinkadekaz batera ikasten eben. Gaur egun, Bizkaian zoritxarrez. Baina ez ori bakarrik, erdereak bereak sartutea lortu izan dau. Nork ez dauz erri onetan, bada, orain-go ama askoren ezpanetan onelangorik entzun: Kariñiito!, Tes00ro!..., seintxue!, laztanaa! Edo pitxiin! oneen orde?

Eskolara artekoan, etxean ikasiko dau umetxuak berba egiten. Aurrean aitatutako berbakera ori etxean bakarrik ikasi leiteke eta. Orrexegaitik, gaur eguneko ume txikiokaz euskeraz egitea garantzai aundi-aundikoa bada be. umezaroan ume-berbakune dalako ori erabilteak geroko umeen euskera sendotutea dakar.

Orduan bada. umetzuekaz berba edo berba antzeko erabilten ikasi daigun. Onetarako ondoan **BERBALAPIKO** laburra dakartsuegu. Ziur gagoz berbotatik asko be asko eza-gunak izango dozuezana eta batzuk, bear bada. aaztuta. Ikasi eta erabili eizuez, bada!

JAGOIZUE BIZKAIKO EUSKERA EDERRA!!

TXALO PIN TXALO,
TXALO PIN TXALO,
KATUTXUA MIZPIRA
GANEAN DAGO.
BADAGO BEGO,
BEGO BADAGO,
KATUTXUA MIZPIRA
GANEAN DAGO,
BEGIRA DAGO.

(Ume txikitxuei txaloak egiten irakasteko erabilten dan abestitxua)

BERBALAPIKOA (umetxuena)

ABABAU = txakurra / txakurrak egiten dauan zaratea. (AU-AU)

ABO-ABO = loak artuteko umetxuari esaten jakona.

ADUR-DARIO = adurtia, ezpan ingurua beti adurrez bustita dauan umetxuari esaten jako. (Bardin: **MOKO-DARIO, KAKA-DARIO...**)

AIAIA = kalea.

AIAIAN (joan) = kalera joan / ibiltzen joateko esaten jako.

AIDA-AIDA = idia, beia, zekorra eta.

INGERUTXU = laztana, seina, maitasuna adierazoteko.

ALALA = ondotxu, naiko ondo.

ANDI-ANDI (joan, egin) = etxetik kalera ibiltzen joateko orduan.

AP! = otz-otz dagoan zeozer ukutukeran / norbera bustikeran.

APA = abereren baten edo nonoren altzoaren ganera igonkeran edota besoen artean artukeran esaten jako.

APAPA = kalean.

APAPAN (egin) = ibiltzen joateko esaten jako umetxuari /

umetxuak anka egin dauenean esaten jako. (**ATA-TAN**).

APATXE (egin) = jesarri / jesarterakoan esaten jakona.

PURRA = oiloa.

PURRUT = uzkerra.

PURRUT (egin) = uzkerra bota.

RAPA-RAPA = arin-arin joatean edo ibiltzen esaten da.

SAPA-SAPA = arin-arin joatean edo ibiltzen esaten da.

SAPARRO = umetxua bera / beste umetxu txiker bat.

SASKEL = loaia, saskeldoa, zikina.

SASKELDO = loaia, zikina, saskela esatea baino samurragoa.

SASKILI-BASKILI = jankeran gauzak aurrerik ara edo goitik beera botaten diranean esaten da / gauzak laskitukeran esaten da.

SEINE = tune txikia / laztana, aingerutxua umetxuari esateko.

TAKA-TAKA = oinez ibilteko edo ibiltzen dala, esaten jako umeari.

TALAN-TALAN = kanpaia / kanpaiaren zaratea.

TALE (egin) = jo.

TAPA-TAPA = oinez ibilteko edo ibiltzen dala, esaten jako umeari.

TAS-TAS = nonor jokeran esaten da / umetxuak eskuak zabalik daukazala joteko keinuak egitea.

TAS-TAS (egin, emon, artu) = jo, zigortu, eperdikoa emon edo artu.

TATAN (egin) = laztan egin.

TATANTXU (egin) = laztan egin.

TATI (egin) = umetxuari gauzaren bat eskeini eta artuten doanean kendu, olgeta lez.

TATO = jauzia, saltoa.

TATO (egin) = jauzi egin / jantziak janzkeran umetxuari besoak eta anak zuloetatik sal-men lagunduteko esaten jako / jatsi.

TERRALA (artu) = umetxuak negarraldi zaratatsua egiten dauanean.

TETE (egin) = jo.

TIKI-TAKA = oinez ibilteko edo ibiltzen esaten jako umetxuari.

TIPI-TAPA = oinez ibilteko edo ibiltzen esaten jako umetxuari.

TIRRIN = txirrira / zila, zilbor estea ebagikeran lotuten dan zulo txua / umetxu negarti eta gogaikarriari esaten jako.

TIRRIN-TARRAN = dandarrez, narraz ibilkeran.

TITI = bularra / titia artutea.

TOTO = txakurra / seina, umegorria.

TOTONOXO = txalurkumea.

TRAKATAN-TRAKATAN = belaun ganean umea jauzika dagoala, zaldi ganean balebil lez, esaten da.

TROKOLO = txaparroa, zabalotea.

TUNTURUNTAINA (artu) = muxe artu, asarratu, bekoki iluna egin.

TURRU-TURRU = ganezka pilotu.

TXAKA-TXAKA = oinez ibilkeran esaten jako / min-win ibili.

EUSKERA

TXAKALA-TXAKALA = trenaren joana.
TXALO = belarriondokoa, matrailekoa, plastadea.
TXALO-PIN-TXALO = eskuak bata bestez jokera egiten dan olgetea / txalo egitea.
TXANBELIN = dotorea, polita, lerdena, gozoro esaten jako neskatileari.
TXANKAME = anka argalak daukazanari esaten jako.
TXANKA-PISTOLA = anka argalak daukazanari esaten jako.
TXANKIRRIN = neskatilei gozoro esaten jakena.
TXANTXAN (egin) = dantzan egin (jantzan egin).
TXITAN (egin) = zutundu edo oinez asten danean mugituteko esaten jako umetxuari.
TXITAN-TXITAN = umetxua zutundukeran eta mugitukeran esaten jako.
TXITXI = okelea, arraina, jatekoa / txakurra.
TXITXIMARKA = atzamarkadea / min egiteko atzamarrez aragia biurtukeran esaten da.
TXITXIRIBITXI = gauza txikiak / txirtxileriea.
TXOLINTXU = polita, alaia, lerdena dan umetxuari esaten jako.
TXONBO = uretan buruz beera murgildukeran esaten da.
TXOR-TXOR = txorien txio-txioa edo doinua / amaibako berbeteari esaten jako, umetxuak lotu barik berba egiten dauanean.
TXORI = neskatileari buruan ipinten jakon troinuari esaten jako.
TXORTA = uleez egindako matazea / txirikordea, au da, uleak ondo orraztuta eta batuta dagozala ule mordoak osotzen dabenean
TXOTXO = txo / mutiltxuari esaten jakona.
TXOTXOBARIKU = kokoloa, kokolomendia.
TXU = txistua botatean olantxe esaten jako umetxuari.
TXURKU-TXURKU = zurrutada txikietan edatea / umetxuak tititik dzangadea artuten dauanean egiten dauan zaratea.
TXUT! = bero-bero dagoan zeozer ukutukeran / sargoria, aro beroa dagoanean / norbera errekeran esaten dana.
TXUTXU = erakargarria danari estan jako.
UFA-UFA (ibili) = uretan ibili (UFA-UFAKA **ibili**).
UMEGORRI = nagusi keinuak egiten dauazan umetxua. (UMEKONGO, UMEMOKO, UMESOSTOR).
ZEZENKO = umetxu indartsua, astokilotxua.
ZIZIPOZO = S-aren orde zespainerazko Z esaten dauan umetxuari estan jako.

ZURIKERIA = umetxuak zeozer lortu gura dauanean egiten dauan txotxolokeriea.

LOTXU ENGAINADORE,
FALTSO, TRAIIDOREA!
LOTXUK ENGAINAUKO DAU,
BAI, GURE UMEA!

(Arabako Aramioko umeentzako lotarako abestia)

Zuk, irakurle, entzungo edota erabiliko zenduzan oneetarikoriko berba asko. Beste asko be egon badagoz gure zaarren ago-minetan. Olako beste berbarik jakingo edo entzungo bazendu, guri esatea biotzez eskertuko geunskizu. Batu eizuz, bada, eta esan eizuz!

*Iniaki MARTIARTU
1996.eko zezeilan*

BIBLIOGRAFIA

- MARKAIDA, E. – Umeen hiskuntza eta lexikoa – AHOZKO LITERATURA, GENERO TXIKIAK / GAUONTZA SORTA – LABAYRU – 1991.
GAMINDE I.– Umeen berbak direla-eta – AHOZKO LITERATURA, GENERO TXIKIAK / GAUONTZA SORTA – LABAYRU - 1991.
GAMINDE I. – Urduliz inguru berbak eta bizimodu – 1992.
GAMINDE I., MARKAIDA E. ta B.– Sopelako euskaraz – URDULIZKO EUSKERA TALDEA - 1993.
ARGOITIA, AZKARATE, GEZURAGA – Eibarko euskarren esakerak eta bestelako berezitasun batzuk – EIBARKO UDALA – 1995.
GAMINDE I., SALTERAIN M.– Abadiñoko lexikoaz – ABADIÑOKO UDALA – 1992.
ARRETXE J. – Basauriko euskara – BASAURIKO UDALA – 1994.
PEREZ BILBAO A. – Bermeoko herri hizkera – 1991.
VILLEGAS J. – Nire biotza – LA GRAN ENCICLOPEDIA VASCA - 1978.
LEKUONA M – Idaz-lan guztiak – 2. LIBURUKIA, EUSKAL ETNOGRAFIA - 1978.
LEKUONA J.M. – Ahozko euskal literatura – EREIN – 1982.

**Eusko Jaurlaritzaren
Laguntzaz.**
Kultur Saila'k diruz lagundutako aldizkaria.

EUSKEREAREN EGOEREA

BAKION- ITAUNKETEA

Izkuntzearen benetako egoerearen barri izateko, dagozanetan, bide bat, aldeko zein aurkako jarrerak ikertutea da. Ikerketan aurre-egiteko itaunketak egitea oidalako gauzea dogu.

Alan bada, Bakioko gazteen artean diralako aldeko zein aurkako jarreraren barri jakiteko, erriko gaztediaren erakusgarri ona izan leitezkezan Bakioko dantza-taldekoengana jo dogu, itaunketa txiki bat egiteko asmotan.

Esan bear, itaundu giztiak euskaldun-euskaldunak dirala. Euskerrea etxean ikasi dabe danak, geroago, geinek, eskolan zein ikastolan D ereduari jarraituz, euskeraz ikasi dabela. Izkuntzearen ezagutza mailak euren artean ezbardinak izan arren, danak dira gauza, bai berbetan bai idazterakoan edo irakurterakoan, euskerari eragioteko.

Itaunketa au. bada. Bakioko ITXAS-ALDE dantza-taldeko 15 eta 27 urteen arteko 18 neska-mutilen artean 1996ko urrilaren 12an egin dogu. Ona emen, bada, eurengandik jasotako erantzunak:

"Zer Euskal Herri litzake bere hizkuntza ere galtzen duena. Ez al dakizu euskera dela euskaldun egiten gaituena?"

(X. Amuritz/Oskorri)

- 1.- ITAUNA: Zer deritxozu Oskorrik bere abestian dinonari?
ERANTZUNAK: Ondo / oso ondo. (Anartz, Leire, Unai, Eider, Saioa, Izaskun, Irune, Aimar, Arkaitz, Unai, Idurre, Idoia, Jon, Pedro, Arkaitz, Jon, Unai)
Ondo deritxot. (Gorka).
- 2.- ITAUNA: Egiten jako jaramonik zuen taldean Oskorriren abestiak dinonari?
ERANTZUNAK: Askorik ez. (Anartz, Gorka)
Batzuetan bai, gaienetan ez. (Leire, Unai, Jon, Pedro)
Gitxi. Batzuk. (Eider, Saioa, Izaskun, Irune, Aimar, Gorka)
Ez. (Unai, Idurre, Idoia)
Txistik ez. (Unai)
Apurtxu bat. (Jon, Arkaitz)
- 3.- ITAUNA: Egiten dozue euskeraz zuen taldeko barruko artuemonetan?
ERANTZUNAK: Gitxi. (Anartz, Jon, Unai, Arkaitz)
Oso gitxi. (Leire, Unai)
Gitxiegi. (Eider, Saioa, Izaskun, Irune, Aimar)
Gure artean ez. (Idurre, Idoia)
Normalean ez. (Jon, Pedro)
Batzuetan bai. (Arkaitz)
Erabilten bada, gitxitan. (Unai)
- 4.- ITAUNA: Eunekotan neurtu bearko bazendue, ze eunekotan egiten dozuela esango zeunke? %Oean, %25ean, %50ean, %75ean, %100ean?
ERANTZUNAK: %25 ean. (Anartz, Arkaitz)
%10ean. (Leire, Unai, Eider, Saioa, Izaskun, Irune, Aimar,

Gorka, Idurre, Idoia, Jon.
Pedro, Unai, Arkaitz, Jon)

%Seam

- 5.- ITAUNA: Zein uste dozue dala arazoa %100ean euskeraz ez egiteko?
ERANTZUNAK: Batzuk ez dakie eta. (Anartz, Jon, Arkaitz)
Gu geu gara arazoa. (Leire, Unai, Eider, Saioa, Izaskun, Irune, Aimar)
Oiturarik eza. (Idurre, Idoia)
Erderaz egiteko erreztasun aundiagoa. (Gorka)
Alperrak garalako. (Arkaitz)
Erderaz egiteko jokera aundiagoa. (Unai)
Euskeraz egiten lotsatu egiten gara. (Jon, Pedro, Unai)
- 6.- ITAUNA: Uste dozue zuek Bakion euskeraz bizi aal izateko asko falta dogula?
ERANTZUNAK: Bai /bai asko. (Anartz, Gorka, Idurre, Idoia, Arkaitz, Jon, Pedro, Eider, Saioa, Izaskun, Irune, Aimar)
Ainbat. Gero eta geiago. (Jon, Unai, Arkaitz)
Aalegin apur bat egin ezkerok, ez askorik. (Unai)
Bizi aal gara, baina gu geu gara arazoa. (Leire, Unai)
- 7.- ITAUNA: Zein da, zuen ustez, arazoa ori indarrean ez jarteko?
ERANTZUNAK: Euskeraz egin bear dogula guk geuk gure buruak kontzientziatu bear doguz. (Leire, Unai, Gorka)
Euskeraz berbetan asi ta kitu. (Eider, Saioa, Izaskun, Irune, Aimar, Idurre, Idoia)
Norberaren borondatean dago. (Unai, Jon, Unai, Arkaitz)
Euskeraz berba egiten baino ez. (Jon, Pedro)
Euskeraz ez dakianari geuk irakastea. (Arkaitz, Anartz)

Ikusten danez, Bakion euskerearen egoerea negargarri eta txarra dana jakitun dagoz danak. Ganera, euskereak aurrera egin daian, euren buruengan ukusten dabez arazoa eta ostopoa. Danok dakie okerra arteztuteko zer egin bear dan. Danok datoz bat euskerea aurrera atara bear dogula esankeran, eta aldeko jarrera eta guraria erakusten dabez.

Baina, ori jakin eta pentsatu baino ez dabe egiten. Ekintzetara, egundo be ez. Nigaz berba egin ostean, neu joan ta barriro erderaz ekin eben, oi dan lez. Euskeraz zertan berbetan jarraitu bear ez ego-ana eta !

Au Bakioko arazoa bakarrik ez dala, emon egiten deust. Bizkai-ko euskaldun erririk geienak gaixotasun onek jota dagoz, aurki. Zerk egiten/egiten deusku uts? Non egin/egiten dogu uts?

Belarridunak entzun bei, begidunak ikusi bei.

Zuk zeuk, irakurle zaran orrek, ondorioak atara eizuz!

1996ko urrilean

AITA SANTI ONAINDIA' RI ONEMALDIA TA IRUDIA

ATUM'TAR PAULO ETA AURE-
APRAIZ'IAR BALENDIN, ADIS-
KIDEAK ETA LANKIDEAK

IRUDIA BEDEINKATZEN

ABES-KIMU ARES-BATZA A17A ELISEO LEJARTZA ZUZENDARI

Ederra benetan aurtengo Urrillaren 19'an ONAINDIA'tar SANTIAGO (guztientzat "AITA SANTI"), Karmeldar Aita Agurgarriari egin jakona.

Karmeldar lekaide onek guztiz ondo irabazita euki dau egin jakon goratzarrea. Ainbat eta ainbat idatzi ta argitaratu dau geure euskera eder eta maitean; batzuk bere barru-barrutik sortuak eta beste batzuk kanpotar izkuntzetatik itzuliak, batez ere latinetik.

Eta gaiñera orretariko asko izan ziran makilkada denpora latz eta gogorretan argitaratu ebazanak. Orduko denporetan edozer gauza argitaratzeko guztiz gatxa izaten zan baimena lortzea, oztopoa baiño besterik ez egoalako alde guztietatik, baiña gure "Aita Santi'k" ekin eta ekin lortzen ebazan baimenok.

Orregaitik, barrero esan bear da guztiz ondo irabazita euki dauela egin jakon goratzarrea.

Goratzarre ori bere LARREAN bertan izan zan eta onelan izan be: Lenengo Eleizkizun laburtxu bat izan genduan, ango neskatil abesbatzaren abestiz languduta.

Ondoren AITA SANTI'ren oroitarria dagoan tokira joan giñan eta antxe Olazar'tar Martin'abade Jaunak, Euskerazaintza'ren Lendakariak, agertu eban irudia.

Oroitari ori Karmeldarren lekaidetxerako bidean jarrita dago, baiña euren lurraldean eta lekaidetxe orretara eldu baiño lentxuago, eskumaldean, iturri bat dagoan tokiaren ondotoxoan. Aita Santi'ren irudia ondo egiña dago ta bere egillea Lertxundi'tar Mikel Angel irudigille trebea izan da.

Irudia agertu ondoren Karmeldar lekaide batek bedeinkatu eban eta jarraian espatadantzari batek oorezko auresku bat dantzatu eban.

Gero Olazar'tar Martin'ek, ZER 211- 2n orrialdean agertzen dan idazki labur bat irakurri eban; idazki orretan iru-lau lerro bakoitzaren ostean, errepika lez, "AITA SANTI'ri OMENA ta GORATZARREA" erri osoak esaten eban laguntasuna emoteko.

Ori amaituta gero bertsolariak be parte artu izan eban eta euren artean lenengo bertsoa bota ebana Legarreta'tar Asier Mungitar gaztea izan zan; ondoren aspaldiko Puxana'tar Basilio Zeanuritarra izan zan eta amaitzeko, zelan ezer bota barik!, geure Solozabal'dar Paulin ospetsua, onetariko jaietarako beti gertu egoten dana

Amaitzeko, len aiatu dan neskatil abesbatzak, AITA ELISEO Karmeldarrak zuzenduta "Agur Jaunak!" guztiz ondo abestu eban, jai labur baiña eder oneri atzena emoteko.

Jai orretara, Uribeetxebarria'tar Tomas, Bizkai'ko Foru Aldundiko Kultur Jauna ta bere ondorengo dan Legarreta'tar Jose Manuel etorri ziran. Antxe egon ziran baita Gurtubai'tar Alberto, Zornotza'ko Alkate Jauna ta bere ondorengoak diren Odriozola'tar Kepa, Kultur Ziñegotzia ta Bustinza'tar Aitziber, euskerearen aldeko arduraduna. Beste batzuen artean Aurre'tar Anton Jauna, aldi baten Gernika'ko Batzar Nagusietako Buruzagi izandakoa ikusi ta agurtu genduan.

Antxe be EUSKERAZALEAK ALKARTEA'ren Batzarkideak eta beste bost-sei EUSKERAZAINTZA'koak batu giñan. Eta baita erritar asko batu ziran onelako omenaldian parte artu gura ebelako, geure Aita Santi ospetsua danorena zalako.

Bertan jarrita geratu dan oroitarrian, AITA SANTI'ren irudipean auxe irakurten da:

AITA SANTI ONAINDIA
KARMELDARRA

Jajo: 1909-III-24'an AMOROTO'n
II: 1996-II-1 Ian GASTEIZ'en

LEKAIDE
ABERTZALE
IDAZLE
OLERKARI

EUSKERAZALEK ETA EUSKERAZAINTZAK
1.996 -X- 19 an

Oroitari ori, Bizkai'ko Foru Aldundia'ren eta Zornotza'ko Udalaren laguntzaz egiña izan da.

Azkenez, geure oitura onak ez galtzeko, lagun arteko bazkari on bat izan genduan. Orretarako berrogei bat lagun batu giñan.

Jai orren argitasun labur oneri amaia lez eskakizun bat egiten dautse LARREA'ko Lekaideai, au da: Oroitarri orren ostean (3-4 neurkin atzeratuta) emengo zugatz eder bat landatu egien, olan Aita Santi'ri gerizpea emon eta bera zaintzen dagola irudituko jaku.

Zugaitz ori, Lexarra, Urkia, Aretxa (bertotarra) edo beste antzekoen bat izan lei.

Omenaldi au egiteko laguntasuna emon daben guztiai, eskerrik beroena emonaz amaitzen dau.

EGILEOR JON'ek

AITA SANTI

I

Eusko baserri zoragarriak
mendi bitarte artean
Amorotoko gain ederreran
urretxindorrek aidean;
udabari ta urrezko udan
mutil koskorra lanean
aldi artako oitura legez
itxaurren beien aurrean.

II

Zeru altutik begira egon
gizadiaren Artzaiña
Euskalerriko lurra agurtuz
bedeinkapenez batera;
mutil zintzoak ta langilleak
batu nai zitun etxera
fede-zaleak argi egien
euskaldunen baratzer.

III

Ziri begia zuzendu eutzun
maitasunez dei egiñik
aingeru antzo artu zinduzan
euzko baserri aldetik;
doai ederrez apaindurikan
jarraitu zeuntsan gogotik
mutil gaztea aurrera doa
Jaungoikoaren eskutik.

IV

Sinismena ta langille sena
garbi zeunkazan barnean
baita erria nungoa ziñen
euskaldunen lurraldean;
Jaungoikoa ta euzko bizitza
amets zenduzan lurrean,
zerua eta euzko gizadi
batuz alkartasunean.

V

Baratz eder bar sortu zenduan
lora ederrez landurik
egite sendoz ta ezilkorrez
kultur lana jorraturik;
milla lan eder egiazkoak
erriari opaldurik,
esker onetan agurtu dozu
biotza zabal zabalik.

SOLAZABAL' dar PAULIN OLERKARI

OMEN-AURRESKUA

AITA SANTI

I

Zeru izarrak zabaldu eutzun
argia Euskalerrria
izkuntza eta jendetza baten
alor bikain zabalera;
dana zenkuzan oler miñetan
deika biotz barrenera
lagun zakiguz, euskal semea,
eskuak jalkiz lanera.

II

Erantzuera jatorra izan zan
semeagandik deiari
gorputz, gogo ta bizi guztia
eskenduz dei maitiari;
goiz ta arratsalde urratu ziñan
abestuz maitasunari
arbaso-erri Euzkadiri ta
bere jaun ta jabeari

III

Jakituri az sortuak sortu
olerki bikaiñenetan
iñoiz ez ziñan miñez antzutu
ederraren lerroetan;
amai bagea izan be bai da
euskalduna ederretan
beregandauka arantza zar bat
neke-samin astunetan

IV

Liburu sakon aundi ederrak
benetan jakingarriak
euskal itzetan sortu zenduzan
betiko aipagarriak;
iñoiz ez jatzun itza agortu
beti sortzen lan barriak
gure izkuntzari emon zeuntsozan
ondasun agurgarriak

V

Ezin aztu nei, ezin dot itzi
olerkien sariketa,
zenbat lagun on batu zenduzan
elertiak bizkortuta;
eskola antzo biur zenduan
Larrako olerkaritza,
Onaindia zan buruzagia
olerkiaren ordatza.

PAULIN

ASTO BATEN ASTA-PENAK (1969)

Anes Arrinda

I.

– Astoa naiz. Astarra. Ogeita amar urte bete berriak. Asto zaarra.

– Aizu, Periko, ogeita amar urte ez dira aldi luze...

– Zertarako dan. Astakeriak esan eta egiteko, naikoa. Zenbat astakeri esan eta egin ditezken aldi orretan, kontuan artzen al dezu...?

– Bai, bai. Ori ere ala da.

– Jaio ezkeroz, Iñaki bat izan det nere jaun da jabe: kopeta aundi, euskaltzale purrukata. Ez du erderarik erabilliko ezertarako ere, oso beartuta ez bada. Ikullua daukat kale-barrean eta aldamenean nere nagusiaren sagardotegia upel eta guzti. Ogeita amar urte jaio nintzala guda madarikatu bat amitzean eta orduko nagusiak dirau oraindik... Noiz arte? Galde egiten du Iñaki kopeta-aundiak.

– Orixe galdetzen degu guztioak, Periko.

– Ba, oraindik, puska baterako zaudete. Orregaitik edo, alkartzen dira sagardotegian nere nagusia eta bere lagunak. Zeru eta lurrak aztertzen dituzte eta arakatzen. Euskeraren egoera maiz aitatzen dute eta aren auzi-mauziak ondo ezagutzen ditut. Egoera larrian omen dago... Esaten duten guztia entzuten det ikuillutik, tartean ol zaar batzuek besterik ez bait dago; zirrikituetatik ikusi ere ikusten ditut. Zenbat alkarrizketa berritsu, zenbat eztabaida gartsu, zenbat asarre eta trumoi...

Euskaltzaleek ez dute alkar artuko sekula sekulotan.

– Orrenbestez...

– Bai, jauna, orrenbestez. Bakoitzak bere astoari arre. Ori esan zuanak bazekien euskaldunen berri.

– Gaitz ori ez de euskaldunena bakarrik izango...

– Orixe bai nik ez dakidala. Emen agertzen diranak guztiak dira euskaldunak. Bes-telako belarrimotxik ex da emendik sartzen. Danak dira ni bezelako belarri aundikoak. Ondotxo ezagutzen ditut. Goiak eta beiak jotzen dituzte; ezeri ez diote barkatzen. Ara esango dizut joan dan astelenean gertatutakoa. Pelis Txorta eritegitik zetorren, Donostian gaixo egonda gero eta bertako lagun batek esana agertu zigun. Istori latza.

*Homo homini lupus:
gizona gizonaren areno.*

Bi oge zuri burnizkoak. Leio zabal bat ezkerarra; bi gaueko-mai eta bi aulki. Nere aldameneko ogea utsik dago. Bost egun daramazkit ospitalean. Seigarren gaua. Gaurdian gelako argiak piztu dituzte. Leusoz eta lo-alez betetako begiak iriki ditut. Baiña, zer da au...!? Bi moja, bi sendagille eta Ianguntzaille bat sartu dira barrura eta eurokin batera gizona zerraldo bat etzanda dakarte. Etxetik zuzenean ekarri ere, lotarako pijama kentzeko astirik gabe...

Eletrokardiograma aiñako guztiak egin dizkiote oge barruan. "Infarto de miocardio" aditu dut euren arteko mintzairan.

Eguna argitzearekin batera, sendagille gazte bat agertu zaigu aurrean:

– Zure izena?

– Juan Termosil

– Nungoa zera?

– Andaluziakoa

– Nun bizi zera?

– Emen Donostian

– Zer Ian egiten dezu?

– Nere kontura nabil gauza-karriotan.

Esan bear det aurretik, berarekin batera beste bi anai etorri zirala. Aundiak. Arpegi zabal eta bekoki illun. Golde-arrastoak aurpegian. Zimur gogorrak. Asko eramandako giza-semeak. Zamarra lodikote eta motzak.

Lepo-ingurua larruzkoa. Oge-aurrean daude zutik. Medikiak:

– Zenbat anai zerate?

– Iru

– Aita bizirik al dezute?

– Ez

– Zerk eraman zuen beste mundura?

Gaioxoa gelditu da erantzunik gabe. Aurrez-aurre daukan anaiari begiratzen dio. Kiñu egiten dio buruakin, baietz; esateko, alegia, zerk eraman duan:

– Goseak

Oraingoan mutu gelditu dana sendasgilea izan da. Geiago galdetzeko ausardirik ez...

* * *

Goizeko zazpiretarako ekartzen digute izparringia gelara; baiña nere aldameneko oneri ezer ez irakurtzeko agindu zion medikuak eta itzik ere ez aotik ateratzeko... Gerora, ordea, gauzak argitu dira: biotzekorik ez du ezer.

* * *

Eritegietako ordu luzeak: danetarako dago asti eta denbora. Itz-jario asi zitzaidan: Andaluziako lurralde zabaletako bastartxo batean jaio zan, kortijo oietako batean:

– Bizia eta eriotza jauntxoaren eskuetan genduzkan

– Ainbeste!?

– Bai, ainbeste. Zerorrek ezagutuko dezu. nere etxearen berri emango dizudanean. Nere bi anaiak emen izan ziran.

– Gizon galantak

Ni naiz zaarrena eta aita nola il zitzaizgun entzuna daukazu.

– Gogorra benetan

– Bai, oso gogorra; gaiña egi utsa. Aita gaixorik gendukan eta ni nintzan etxera ogia ekartzen zuan gizaki bakarra. Beizaia nintzan. Lurrean billatzen nituen paperetatik ikasi nuan irakurtzen; ez bait zan guretzat eskolarik. Anaiak gaztetxo eta aita gaixo. Emertzoti urte betetzean, pezeta bat geiago egunero irabazteko eskubidea ematen zidan legeak. Egun artan pozik zorutzen agertu nintzan nagusiarengana:

– Zer nai?

– Ara, jauna, gaur bate ditut emertzoti urte eta gaurtik daukat eskubidea pezeta bat geiago irabazteko...

– Bai, e...? Orregaitik ez kezkarik izan: zure lan ori zuk baiño pezeta bat merkeago zeiniek egin, ez da emen faltako...

– Erantzun zitala

– Egun artan galdu nuan gure etxeko ogibea. Egopetik estutzen dezun txoria bezela gebiltzan danok etxean, ito bearrean... Andik laister aita aldendu zitzaigun, goseak eraginda. Berrogei urte betetzeko bat falta.

– Egoera larria...

– Bitartean soldaduzka egiteko garaia eldu zitzaidan eta uraxe izan zan nere askatasunaren ordua. Ondo jantzi eta ondo jan. Gizendu nintzan eta gizondu. Baita begiak iriki ere: bazirala, alegia, gure kortijotik at makiña bat lurralde zabalik munduan.

– Soldaduzka eginda, kortijora etxeratu di zihan?

Zoroak emanda ere ez. Ez naiz ant geiago joan. Neure lurak ogi eskasa eta mingotza eman dit jateko. Gizarteak oinpean eduki gaitu zapalduta. Ez diogu zorrik. Geran apurra geure indar utsez egin degu. Ez jakinean eta nekepean erabilli gaitue... Zer zor diogu gorrotoa ez bada...?

– Eta, nora abiatu zihan?

Inora- ere ez. Emen, gaur bizi naizen erri onetan egin nuan soldaduzka, asi nintzan lan billa eta ostatu eman zidaten nere lenengo ogibidea.

– Zer lan?

– Boteilla utsak ardoz bete. Sei urte amaigabekoak pasa nitun bodega illun bate-tik irten gabe. kaleko argirik ikusi gabe. Astegunez eta jaiez

Gero...?

– Diru apurtxo bat egin nuanean. berriro lan-eske. Arakin batekin gelditu nintzan morroi. Andik erreka bategana jo nuan eta ofizioa gustatu. Arekin gelditu nintzan eta gerora neure kontura asi.

– Ondo, beraz?

– Lan-hide onen zirrikitu guztiak eza-gutzen ditut eta nere anaiak ekarri ditut sozio.

– Guztientzako lanik, bai?

– Nai-aña lan izanen degu. Aundiriko jokatu bear. Ezagutzen ditut Madrid eta Barzelonako merkatuak. Erroman eta Paris'en izana ango merkatu zentralen berri jakiten...

– Etorkizuna zuekin dezute. noski...

– Zalantzarik gabe. Elburua badakigu eta bideak ezagutzen ditugu. Gogoia eta indarrak ez zaigu falta.

Garraioari merkataritza erantsi zioten Termosil Anaiak eta konsumo, elkartearen-tzat ekin zioten lanean. Burruka berriro. Latza eta kupirigabea:

– Ara, egun batez nere furgonetarekin nengoan kale-ertzean eta "kanpora emendik" esan zidan gure etsai baten langilleak. "Berebil au nerea da eta badet emen egoteko eskuhidea ere" erantzun nion. "Begira izenari"... Baiña, aren erantzuna zer izan zan badakizu...?

– Zer?

– Kamio zaar aundi batekin nere furgoneta itzuli barruko langostino guztiak lur-gaiñera boteaz. Guztiak alperrik galdu. Aste osoan irabazitakoak, une artan galdu...

– Erreklamazioa egiterik izan zendun?

– Lagun ezagunenganajo genduan justiziaren eske: baiña, jauntxo nor zan jakitea-ekin batera, alde egin ziguten. Bildurra zioten: baiña gu bildurtuko gaituen kristaurik ez da jaino oraindik.

– Zer egin zenduten?

– Gau artan jautxoak zitun kamioi guz-tien kurpillak ondatu. Lana eragotzi eta bien bitartean errespetoa sartu.

Ekintzak ugaritu ala, lan aberatsen billa saiatu dira. Sare osoa zabaldu dute bere inguruan: akarioetatik bankuetara, merkataritatik "club"etara. alkoetik marijuanara, morfinitik emagaldutara... Olkiak ordaiñetan: eurari gizarteak egindakoa gizarteari itzuliko die...

Beuren jabetasuna geroz eta aundiago. Iru Anaiak piñu-azieran antzera zeuden elkartuta. Irurak bat. Gogorrean aziak, gogor artzen zituzten mendekoak.

Pozioia zeukaten gorrotoarekin naastuta eta pozioia gaztediari sartzen saiatu ziran eta gaztedia, artalde baten antzera, arakiñen eskuetan erori arazi arte.

Ertegiako egunak aaztuta zeuden. Gazte-dia menpean, lur eta mendiak menperatzeko oraindik. Elikoteroz ekin zioten lurraldeari begira bat ematen. Zoragarriak zeuden mendiak eta ibarrak: gaillurreetan aitzak gorri, nabar-kolore: beerago baso oparoak orlegi-illun: azpian larraiñak orlegi-bizi. Errekak mar-marrean garbi eta aize meea biriken pozgarri...

– Madarikatua! Or pozik bizi dituk...! Goazen ara: mendiak ordekatu, ordekatu bete aizea kireztu, ura zikindu, bizitza gogortu; bitartean urre guztien jabe geu eginen gaituk.

Gauza bakar bat falta zitazien: politika-agintaritza. Aalmen lillugarri orren ondoren asi ziran. Demokrazia etorria zan ordurako eta agintaritza erriaren eskuetara etorria. Auteskundeak egin ziranean euren mende zegoen zabalkunde osoa. bai radioz eta bai telebistaz. Aldizkarietatik, zer esanik ez. Indarrez lortu edo diruz erosi botoak... Azkenik:

– Lortu diagu nai genduen. Orain erria ordenan jarri. Ez iñork ankarik mogituko gure baimenik gabe.

Lagunek ugari sortu zitzaizkien gorroto eta gogortasunerako prest. Illerriko arri zabalak garbi oso, Termosil Anaian erria iduri: oso txukun, oso apal, oso menpeko. Biotzak eta buruak koipearen neurriera bigunduta, idien antzera mantso-mantso, gizatasunik gabe.

– Gizatasuna geuk daukagu eta ori nai-koa. Pailasoak eta ogia, orra auek bear duten gauza bakarra. Ez dute besterik bear.

Taldea pake santuan eta ordena berei-zian. Zoragarri. Illerri baten pakea. Arrak. atsa eta ustelkeria azpitik zebiltzen.

Zimaurtegiarik aundienean ere loreak sortu oi dira noz-beinkaz. Egoera orren aurrean, "Danen Aurka" gizasemea jeiki da:

– Ardiak arategira bezela zoazte: illea mozten dizute, esnea jeisten. lukainkatarako aragia ebagitzen... Jeiki zaitezte! Ez al dezute zuen zoritxarrik ikusten? Konortea galdu al dezute?

Ardiek begiratu apala egin diote. Alpe-rrik da. Entzungogor daude, ez aalmen eta ez gogo. Ez dute ezer. Drogari emanak dau- de. Menpean barko.

Gizartetik artutako iraiña gizarteari biurtu diote Termosil Anaiak. Eta, gañezka.

Pelis Txorta ixilsu zanean, maikide guz-tiak asi ziran batera:

– Baiña, ori zer da: gertakizuna ala asmakizuna?

– Nik ondo ez dakit zer dan. Nik ez nituen Termosil Anaiak ezagutu; baiña, eritegian entzun nuen istori ori. Erdizka bein-tzat egia dala badakit; asmakizuna noraiño-koa dan, orixe ez dakit... Bear bada, profeta- ren bat ere bada tartean.

* y *

Ekin zioten oraindik ere eztabaidan gaz-tain erreak amaitu arte. Berba-jardun aretan eutanasia atera zuan batek platerera. Eutana-siarik egiten ote zan eritegiatan, alegia. Berandu zan artan asteko eta Anton Kaleri Arantzazun praille egona degu eta teologia ere ikasi zuan. Zeiñek obeto? Sagardo-baso bana eran zuten eta alde egin. ni ere ikuillu-ko pakean itzirik. Bazan ordua. Ez didate nai aña lorik egiten uzten eta biar nere jaun kopeta-aundi orrek naiko du ni lanean eduki errementa arte. Egunen batean nik emanda-ko ostikara pareakin illargiraiño bialduko det. Gabon.

Eutanasia eta eritegiak

Gaur larunbata. Taloak eta gaztaiñak erretzen ari dira sagardotegian. Biar lan gu-txi: nere ondoko bei onentzako helar apur ekartzea. Ori gauza erreza da nere jaun lña-ki ospinduta ez badator beintzat. Arrazoirik gabe makilka asiko balitz, lepezamarretik ainka egingo diot, ortzaka...

Anton Kale betaurreko eta guzti etorri zaigu. Gaztaiñak erretzen ari diran artean, paper zuri batetik asi da irakurtzen. Besteak ao zabalik daude bere inguruan. Onela asi da Anton Kale.

Eutanasia itzak zera esan nai du: nekeetan dagoen gaixoa iltzea, eriotza zuzenean dakarren zer-edo-zer egiñez. Orrelako eutanasiarik, zuzenean gaixoa erailtzen duena, ezin liteke inñolaz ere onartu. Orrelakorik onartzen bada, orduan gaisoak ez du uste onik izango bere sendagillenganako; ez bait du jakingo zertarako diran botikak, arek emandakoak, sendatzeko ala iltzeko.

—Bai, bai, ala izango dela-zion Praiskuk.

Eutanasia ori gaixoak berak eskatuko balu ere, gogo orreri amor ematea, gaixoari brere burua iltzen langutzea litzake. Ezin liteke orrelakorik onartu. Eutanasia (eriotz-ona) erailketa onean biurtzen degu, orrela jokatu ezkeroz.

Eutanasia beste era batera ere artu genezake; baiña, orduan ez da benetako eutanasia. Ortik sortzen dira naiko naaste. Esate baterako, gaixoari sendabide oso gaitzak eta kostosoak ukatzea; edo-ta miñak kentzeko lo-belarrak ematea naiz-eta bide orretatik gaixoari bizia murriztu... Bide oiek erabiltzea ez da benetako eutanasia. Garbi erabilli leizke barruko kezkariz gabe.

Ori ere bizia kentzea da. Ez al dira bi eutanasiak berdiñak? (Anton Kalek).

—Ez dira berdiñak: lenengoan gauza bat ematen biziari alperrik luzatzen ez diogu uzten; bide kostosoak alperrikoak diralako gaixo orrentzat eta familiarako ondamendia; ori alde batetik eta bestetik, berriz, lo-belarra emanda miñari aurpegi ematen laguntzen diogulako eriotza xamurragoa izan dezan. Irten-biderik ez duten gaixoeri buruz ari gera.

—"Dakixenak bakixela" esaten ditek Lekeition eta ala izango dek.

Eriotz ona

Iltzeko era eta modu on baten eskubidea badu gizakiak, iltzeko era onik arkitu baliteke, beintzat. Gizon-emakumeen eriotza giza-maillakoa bear du izan eta eriotz-mota orreri esaten diogu Eriotz Ona. Erderaz Muerte Digna esan oi dana.

—Orain urte gutxi dirala, jenderik geien-zion Pelix Txortak-etxean iltzen zan; orain, berriz, inñor ez da etxean iltzen. Geienak ospailetan.

Aurrera doa Anton Kale:

Egoera zearo aldatu da gaixoeri buruz: gaurko eritegietan jende-multsoa biltzen da artaldean antzera. Berdin sendagille eta beste laguntzaille guztiak. Danak talde aundia osatzen dute eritegi bakoitzean. Eta gaiso bakoitza egunero askoren eskuetatik pasako da; baiña inñortxok ez du izango gaixo orren

norkiaren ajolik. Zaintazailleen erantzunkizuna taldean urtutzen da eta gaixoa gelditzen zambaki edo numero bat besterik ez dala, nortasuna galduta eta zerki bat bezela. Zerki interesgarria ala arrunta; baiña, zerki uts bat bezela (caso clínico). Eritegi batean gaixoa ez de norki hat izango, persona bat izango. bere senide eta lagunentzako ez bada.

Eritegiak, osategiak, hispitalak teknika-bidea dute begien aurrean eta ikuspegi orretatik datorkie aurrerapena; goxotasunik, maitasunik eta gizatasunik gabe, ordea. Gai onetan ez du inñor an ez erantzunkizunik, ez ardurarik ere.

Millaka gaixo dituen eritegiak fabrika baten antza du: teknika onarekin lana saillean eta errez egiten da; baiña, sendagille bakoitzat gaixo geiegi ikusiko ditu egunero eta gaixo bakoitzak sendagille eta erizai geiegi... Danen artean gaixoa utziko dute bere bakardadean bakarrik. Bere bildur, bere pena, bere buru-auste, bere larri-aldiekin... bakardadean bakarrik. Eta jendez inguraturik egon arren, eriotza etorriko zaio ixilka bere bakardade artan.

Hospital aundi batean azterketa bat egin zuten elizaiñien artean. Galdera auxe zan: —Nun nai zenduke il? Eta geienen arantzuna: —Neure etxean, neure senitartean, lagunez inguraturik; ez beintzat onelako eritegi batean.

Elkarteak du errua, beste bideak baztertuz, teknika-bideetan bakarrik dabillelako. Sandegilleak, eurak ere, ez dakite zer egin il-zorian dagoenarekin lo-belarra ematea ez bada: konortea kendu eta burua galdu-erazi... Beste erremediorik ez dakite ez medikuek, ez beste erizaiñek ere.

Soka orretan sartzen dira, bear bada, ara joaten diran senitarteko eta lagunek, kape-lauak berberak ere tarteko direla. Hispitaleko giroak, moltsoka gaixoak egoteak edo, ez du, nunbait, lan orretan asko laguntzen.

Pelikula italiar batean Sofia Loren agertzen da hospital aundi bateko moja eta berekin batera erizain komunista bat. Burruka sortzen da bien artean, zeñiek il-zorian gaixoari obeto lagundu: mojatxoak bere otoitze-ekin eta otoitza eragiñez; komunistak, berriz, eskutik elduz eta ondoan egonez bere kide-koekin.

Bien bitartean aukera kentzen zion mojatxoari, komunisteiri laguntzen etortzeko.

x

Gaur egun sekula baiño bakarrago iltzen zaizkigu gure gaixoak. Larritu orduko eritegira eramaten dizkigu eta inñor etxean geldit-

zen bada, ez dakigu ordu larri oietan laguntzeko zer egin ere. lo-belarra ematea ez bada. Ez dakigu nola lagundu eta zer jokabide erabilli.

Illetak ondu dira eta edertu; baiña, il-zorian daudenen laguntza murriztu eginda. Lanik izaten zuten orain urte batzuek parrokiatiko apaizek larri-aldian zeuden gaixoeri laguntzen; orain, berriz, gaixoak hospitalera eta bertan iltzen dira geien bere etxetik eta bere girotik aparte, orixe geienen zuten orduan.

Baziran gure erri txikietan zerora antzeko emakumetxoak ere laguntzen doi berezia zutenak, aldi orretan bereiziki. Aiek ere galdu ziran... Bearrik ere ez, ez bait inñor errian galditzen iltzeko...

* * *

Gure gizarteak ez dio, inñundik ere, eriotzari aurrez-aurre begiratu nai. Alegiñak egiten ditu eriotza etxean gertatu ez dedin eta, al bada, gorpua hospitalean eduki illeta-ordurarte. Orrela, "gaubela" egin bearrik ez. Garai batean eliza barruan edo elizondoan zeuden illerriak, urrutira eraman ditugu eta gorpua ixillean eraman gizartea konturatu ez dedin. Ez dezala eriotzaren arrastorik begien aurrean ikusi ere.

Gizakia onurak emateko dago munduan jarria eta goi-maillako produktibitateari euzteko. Orretarako gauza ez dana, erditik kendu, ez bait du ezertarako balio. Traste zaarrak ganbarara eramaten dira eta ganbararik ezean, zaborretara bota eta erre.

Eutanasia (eriotz-ona, eriotz-egokia) asmoi oietatik sortua dirudi. Baiña, orrela jokatzu "eriotz egokia"ren ordez "ilketa egokia" gerta litzake: esku garbiekin gizakia erail eta neu lasai gelditu... Tranpa-kale. Hospitalak sendategi izan bearrean, erioztegi gertatzen dira: matadero egokiak eta sendagillea, berriz, korridetako puntilleroa.

* 5 *

Gizon-emakumeek gizaki-erara iltzeko eskubidea dute eta eskubide orrek eskatzen du, gaixoak bere egoeraren berri jakitea; naiz, eta egoera ori larria izan. Ezin lezaioke egi ori gaixoari ukatu. Eskubide ori berea du eta bere izateari dagokiona. Ezjakiñean gizakia iltzen uztea ez da jokabide zuzena.

Nork, noiz eta nola berri eman, ori beste arazo bat da. Neurriak artu bear gaixoaren gizatasunaren erara, apurka ala bete-betean, esateko; baiña, dana dala, egia esan. Ez dezagula beste aldera bialdu ezereen berri gabe.

Maitasunez eta kristau-fedez bear da.

Maitasunez eta otoitzez.

Otoitz egiten lagundu. Aldamenean egon, eskutik eldu eta laztandu, berarekin, berak alduen eran, otoitz egitez... Ori bai dala ondo iltzen laguntzea. Kristauek, ordea, orrelako oiturak aztuta gabilta. Gaixoaren aurrean zutik, ezer egin gabe, larri dagoanari begira... Laguntza eskasa da ori. Orretarako sukaldean egotea ohea litzake. Aldiko bat naikoa da, gaixoak besterik eskatzen ez badu.

Erioz Ona bide orretatik etorri lezake. Eutanasia, berriz, Erailtza Ona gertatuko da.

Oiek danak entzunda kezkatu gelditu ziran, urteetan aurrera bait zeuden. Nere nagusiak ni, Periko Fortuna naizen au, txorixotako salduko nau egunen batean; baiña, bera ere, eta bere lagunak, egon dezakete kontuz: euren seme-alabak izan dira saltzailleak. Zeinek erosiko ditu? Giza-aragia lukaiketarako, miñegia. Ez du ezertarako balio. Lurpean usteltzeko.

II.

Zaarren eriotzatik berrien eriotzara pasa ziran etenik gabe.

- Bai-zion Iñaki nere jabeak-gure auzolo Jospinisisiren alaba gazteena Ingalaterrara joana degu

- Igelesez ikastera?

- Nungo munduan bizi aiz i, Anton Baxarri? Orretara ez, beintzat.

- Zertara, ba?

- Aurgaltzera

- Orretarako araiño joan bear da? Edozein atsok-dio Pelis Txortak-, sorgin oietako batek, egin lezaken lana dezu...

- Ixilpean egiteko bai eta orrek arrisku asko ditu; Ingalaterran, ordea, aurgaltzea legez onartuta dago.

- Nola onartu lezateke ori? Lege ori onartu ezker, eutanasia ondoren dator eta orduan, erukarriak gu...

Peru Kirten sartu da sagardotegian eta entzun ditu alkarizketak:

- Zergatik onartu ez? Erri aurreratuenak onartzen dik orrelako lege bat; gaiñera, olatuaren aurre-puntan diranak, oiek, Erriaren diruetatik ordaintzen ditek lan ori...

- Eta, erriaren dirutik, geure dirutik, ordaindu bear ditugu besteen okerrak...?

- Zergaitik ez? Ori emakumearen askatasunerako da.

- Bere askatasuna inoren kalterik, bere seme-alabean eriotzetik... Aitzaki orrekin gizona gertatzen da benetako aske...

Iñakik, berea da sagardotegia, auzia erabaki du eta eztabaida ebaki:

- Emen daukat nik euskal aldizkari batean gai oneri buruz idatzi dutena. Arretaz entzun.

Aurgaltzea, amnistia eta askatasuna

Kirofanoa

Illunbarra aurrera doa. Eguzkiak bere urregorritzko printzak galtzen ari dan neurrian, gauak bere estalki beltza kokatzen du izaki osoaren gaiñean... Goizeko izarra agertu ortzian, zero gau illundu baiño lenago: "Ez negarrik egin eguzkiak alde egin duela-ko, malkoak ez dizute izarrik ikusten utzikotat".

Sendagillearen egon-gelan zai dauden iru neskato auk ez dute izarri begiratzeko astirik; gau beltzak artu bait die biotza... Sabelean daramaten aurra galdu nai dute bera ezagutu aurretik, ezagututa gero damutu ez ditezten.

Arratsalde osoa daramate zai. Eurak etorri diranean, gela nezkatoz gaiñezka zegoen. "Cien mil mujeres siguen abortando en el extranjero" zion 1986garrengo abustuaren llan Donostiako egunkari batek.

Kirofanoan sendagillea eta bere lagunak izarditan daude eta ez bero dagoelako, lanaren poderioz baizik:

- Orratzak! Dio sendagilleak.

Eta orratza eskeintzen diote aurra zirikatzeko. Buruan barrena sartu dio, amaren sabelean gordeta dagoen aurrari, burnizko jostorratza. Aurrak protesta bizian diardu. Ez alperrik. Preso daukate, loturik, amaren sabel biguñean, ain eskutuki goixo eta seguru zan sabel orretan. Lotuta daukate; eskapatu ezin eta jaio baiño lenago, amaren erabakiz, il egin bear...

Gizon prestua izateko sortutako aurrak, ez du argirik ikusiko. Bere amak eraman du eriotzara. Sendagillearen eskutik. Gizartea sendatzeko prestatu dan gizonak erail du. Zenbat diru txautu eta gastatu ditun gizar-teak gizon ori sendagintzarako prestatzeko... Orretxek erail ditu amen seme-alabatxoak!.

Aur-galdua eta bere aur-lagunak, oraindik epel eta dar-dar, zikinpotora bota dituzte. Ogei aldiz egindako erailketa egun onetan:

- Gaurko naikoa degu. Aspertu naiz.

Emakume laguntzaillea gerturatu zai belarrira:

- Beste iru daude zai.

- Gaurkoz ez besterik ekarri. Nekez iguinduta gaude.

Aur-galduak eta aur-lagunak kosmetikagaiak omen dira, emakumearen azala leguntzeko eta elikatzeko oso egokiak. Bear bada ama orrek kosmetika-gantza erosten duanean, bere seme-alabarekin egindakoa gerta liteke: eurok lagunduko diote gorputz-azala lirain gordetzen... Zikin-pototik ontzi aundi batzuetara irauli dituzte eta aur-lagunak eten diranean, naaste borrhaste artan aur-galduak agertu dira eskutxuak gora dituztela, laguntza eske... Ez alperrik. Urreak arri biurtu dio gizakiari biotza. Askatasunaren izenean amak, irabaziaren izenean sendagilleak.

Ogei intziri larrik irten dute gaur goruntz gela onetatik, odol erugabe aun alde justizia eskatzen...

Manifestapena

Aurra galdu duten emekumeak kalera irtetean, manifestaldi batekin topo egin dute kalean: Amnistia orokorra, Presoak kalera, Eriotz-zorrik ez inorenzat... Orra zenbat gauza eskatzen dituzten... Gizon-emakumeek, alkarri eskuak emanez, katea osatu dute. Preso guztiak kaleratu nai dituzte. Giltzapeturik ez. Askatasuna danentzat. Eriotza inorenzat ere ez: eriotz-zorrik ez.

Bat-batean polizikoez agertu dira kaleertz batetik. Ango ankaotsa. Manifestaldikoez kale-zarrera jo dute. Burruka sortu da. Arrika batzuek esku-utsik eta fusillekin besteak pelota eta ke-potoak botatzen... Une batean kale-zaarrak guda-leku zirudian.

Presoak askatu ez eta libertatea kaleetan galdu. Askatasuna eskatzeko aña askatasunik ez da. Gizonak gizona menperatu. Aldunak alduan eran. Goikoak bekoari. Estaduak erriari. Indartsuak ergelari. Norbera libre izateko besteak katepean ipini, besteak giltzapetu, besteak zanpatu...

Besteen askatasuna eskatzeko eskubidea badegu. Bai, orixe. Eraille kriminalari ere errespetoa bear zaiola uste degu. Bai, orixe. Eraille-kriminala ez dala eraildua izan bear uzte degu, eriotz-zigorren aurka gaudenok. Bai, orixe.

Baiña ama batek ere bere sabeleko aurrari indarkeria egiten dio aur-galtzean: eriotzaraiño indarkeria. Kriminal bateri eriotzarrik eman bear ez bazaio, nola liteke aurrak beuren ameen sabeletan irailak izatea...! Eta, ama bateri eskubide ori ezagutzea...!? Eta ori gizar-teak berak ordainduta...!?

Erailketa

Manifestalditik etxera bildu geranean, orduantxe ari ziran irratia eta telebista, biak

KONTU-KONTARI

batera. berri au ematen: atso xaarra erail zuen gaztea arrapatu dutela, alegia. Aitortu ere aitortu du. beste zazpi atso xaar illak ditula aurretik.

Bere jokabidea: Pasealekuetan ikusten zitun andratxoengana urbiltzen zan, bakarrik zeudetenean, oso ezagunak balitu bezela. Aurtzarotik ezagutzen zitun. Bere bakardade artan, andratxoa poztu egiten zan orrelako ezaupide batekin eta ar-emanetan asi. Gazteak konfiantza osoa lortzen zunean. etxera joaten zitzaion laguntzera eta denbora pasa. Eraman aundiz jokatzeko zuan eta apurka-apurka ikasten zuan nun zeuzkan andratxoak here dirutxuak gordeta. Aurrezki-kutxak baiño bi aldiz geiago emango zion berak korritu bezela. Eman ere bai. Diruak eta beste gaiñontzeko aberastasunak bereganatzen zituanean, andratxoa baiñura joaten zan batean. sartu eta lepezamarretik elduz, ur-azpian itoten zuan.

Andratxoa etxetik irteten ez zuela auzo-koek konturatzerako, pasa oi ziran iru edo lau egun. Bitarte orretan gure gaztea andik urrutian beste amonaxo baterekin artu-emanetan asita zegoen...

– Eriotza zor zaio. Dio Fiskalak.

Baiña. eriotzaren aurkako manifestaldia kalean dabillen artean. ez zaio erreza izango fiskalari, gaztea eriotzara eramatea... Eriotza batengatik beste eriotza bat eskatzea, alperrikako gauza bait da: bizitzarako eskubidea izanik gizakiaren eskubiderik oiñarrizkoena. Aurgalduari ukatzen zaiona.

Egoi-aizea. zoro-aizea, sorgin-aizea. Orra iru izen: kostaldean, berriz, erreka-aizea. Egoi-aizeak eta illargi beteak alkar jotzen dutenean, orduan izaten da gure burugarunetan alako ari-eten eta lotura-askatze berezia... irudimenaren ganbara puztu. goiak arrotu eta zorabioa sortutzeko moduan.

Gaur il-hete eta ego-aize.

Eriotz-zorraren aurkako manifestaldiak, amnistiaren aldekoekin tipo egin du Barrenkalean. Jende-moltsoak kaleak bete dabiltza, erlauntzaren zurrumurrua sortuz gorutz datorren eta teillatutik teillatura zabaltzen dana laiño baten itxuran... Bi manifestaldi naikoak ez dirala, Emakume Askatuek sortu dute irugarrena Goikolatetik Barrenkalera oiuka:

– Emakumea, kateak eten. Aur-galtzea libro. Aur-galtzearen eskubidea, askatasunaren gaillurra...

Kriminalari eriotzik ez. Amaren sabeleko aurrari eriotza bai. Preso dagoen gaizkille guzti, askatasuna... Orra zer konpota eder... Orra zer saski-naski trakets... Zer naaste-

borraste ikaragarri... Gaizkillearen bizia gorde artarako eskubidea ematen diogulako eta une berean, aur errugabearen eriotza eskatu, amaren askatasuna dala aitzaki...

Gure gizarte au erotasunari emana dirudi.

Sortutako aurrak askoz geiago galtzen omen dira, jaiogaiño aur-galdu auentzat betetzen da Joberen aieneka:

Utikan nere sor-eguna
eta 'sein arra sortu da' zioten gana.
Egun ura itzali bedi.
gotik Jainkoak ez dezaiola hegira
ez eta argiak bere izpirik eman aren gaiñera...
Gau artaz illunbea jabetu bedi...
goi-izarrik ez bekio bere argirik eman.
Zergaitik ez nintzan umontzitik arat
amasabelek sortzean bizia galdurik?
Zergaitik, aitaren belauak nere zai zeuden
eta amaren ugatz biak ni azteko gerturik?
Orain nare nintzake, Iotan atsedeten...

Gentza eta pakea bere bizi osoan nabari izan zuenak esaten ditu itz negargarri oiek kortako gorotzetan neke miñez etzanda dagoenean; lenago zorionez gaiñezka eta orain erio-samingarri baten zai... Bizitzan, ordea, argia berriro piztu zitzaion eta mada-rikapen oiek ukatu. Eguna berriz ere, gau beltzaren ondoren. piztu zitzaion. Jainkoari barkapen eskatzen dio eta eskerrak ematen kantari.

Madarikapenak bedeinkapen biurtzen aukerarik ez zaie, Job'eri bezela. ematen milloika eta milloika aurreiri: bein betirako irailak. beste aukerarik gabe.

Bera mundura ekarri zuen emakumearen askatasunaren izenean...!
Kateak autsi. semeari buruan mazoakin emanez.

Libertade merkea!

Arazo oneri buruz, ona ipui zaar bat:

Iñuxente egunean eun aurtxo gerturatzen omen ziran Herodes'en illobira: Belen'en illerazi zitun umetxoen animak. Alkarri eskuak emanda Herodes'en illobiaren inguruan dantzan eta kantari iltzaillea mada-rikatzen... Herodes, izuak artuta, iges doa eta aurrek bere ondoren garraixika. Zorabio artan lapur-zulo batean sartzen da: baiña, lapurrek bere zulo artatik makilka ataratzan dute, ez bait dute euren artean orrelako gizon ankerrik eta zitalik nai. Lapurrak dira eta lapurretan egiten dute: tarteka, besterik izeñean, odola ere ixuritzen dute. Aunak erail ordea, beste arazo bat da eta eurok ez

dute orrelako biotz beltzik... Andik irten eta eroturik korrika itsas-lapurren ontzira salto egiten du, aurrak ondoren ditula. Kapitanak ezpata-muturra ipintzen dio Herodes'ri ^{errian} eta kanpora ateratzen du asarre bizi. Begi bakarria izan arren eta errena. oietxek izaki bere eginkizunaren señalirik onenak, aurrak erailteza ez da bere lana, naiz-eta tarteka barkuan ondoratu. Baiña. burruka leia batean, begia eta anka galtzeko arriskuan... Aurrak erailteza, ordea, arrisku gabeko lan negargarri bat besterik ez da:

Kanpora nere barkutik biotz gabeko gizakume ustel ori...!

Igeska doa berriro errian zear eta estutasun artan etxetxo baten atea iriki eta barrura sartu da babes billa. Une artan sorgin antzeko emekume zikin batek jostorraz luzea du bere eskuetan, ogean dagoen ama gazteak sabelean daraman aurtxoari, sartzeko. Ori ikustean Herodes'ek burua jasotzen du arto:

– Ni ez nintzan zuen ama. Ama orrek berak galtzen du here aurra! Umetxoek. burua makur eta malkoak begietan, bakoitza bere illobira. Arrezkero pakean omen da Herodes.

Gogorak iruditu zitzaian Iñakiren itzak eta bereala ziran ez eta bai. Ni bien bitartean lasai: guk ez ditugu geure aurrak galtzen berezko okerkeriren bat ez bada. Astoak gerala eta astakeriak egiten ditugula... Esker-rrak gizon sortu ez nindutela: bestela gizon

Oiek bai dirala bene-tako okerkeriak. Nagon asto. Anton Baxarrik eman zion mintzairari asiera:

– Esandako itz oiek gogorak dituk benetan oiek orrela al dira?

– Zer iruditzen zaik? Dira ala ez dira? Iñakik erantzun.

– Bai, ala ematen dik: baiña jendea ez zegok orrekin konforme...

– Konforme ez egon arren-zion Anton Kalek-izan ala dituk, naiz-eta askatasunaren ikurriñaren azpian zatorkeri asko gorde...

Zer zatorkeri...? Anton Baxarrik.

– Norberekeria ugari: ni ondo izan ezke-ro, besteak orkonpon. Anton Kalek.

– Geure burua maite, beste guztien kaltean bada ere. Iñakik.

Jainko txiki orreri eskeintzen diogu baita geure semeen bizia ere... Ori bai dala benetako Molok.

– Anton Kale, eta nor dek Molik ori? Anton Baxarrik.

– Israel inguruko errien jainko txiki bat.

– Eta. zer egiten zioten ba jainko orreri?

– Bere brontzeko irudia sutan goritu eta seme-alabatxoak berari bota bertan erre zitezen.

—Ori bai dala astakaria, ori!
—Eta. aurgaltzea astakeri txikigoa al da? Iñakik.

Nik, nere jabearen aotik, oiek entzutean ekin nion arrantzaka ikuilluan. protesta bizian: guk ez degu orrelako gizonkeririk egiten...! Nere nagusi kopeta aundia kortan sartu eta makilka asi zitzaidan. ni ixil arazteko. Ni berriz. ari ostikoka. Artan amaitu zan hart arratseko billera. Asarre jeiki da nere aurka Iñaki, arazoa bukatzeke utzi zutelako. Gaur bilduko omen dira herrero.

Bildu dira gaur berriro nik esan bezela. Atzo erabillitakoari eldu diote, baiña giroa ostuta zegoen. Gaiari amaiera emateko oneliazion Iñakik:

—Dana dala eta dena den, ibilli oker aietatik etorri zitzaion pakea Herodes'eri.

Pelix Txortak erantzun:

—Pakean utziko zuten aurrek, baiña ez bere konzienziak...

—Konzienzia —Anton Baxarrik— berdea zan eta astoak jan omen zuan.

Ori entzutean ekion diot arrantzaka: gizakumeak okerra egiten duen bakoitzean, zergaitik ateratzen gaitue platerera...?

Iñakik orru egin zidan sagardotegitik:

—Ago ixillik. Periko. sekulako pasadea artu nai ez badek!

Ixildu bearko eta ixildu naiz, makilka ilko nau bestela. Beña Pelix Txorta ixilduko duenik ez dago. esatekorik duenean. Eta gaur esateko dago. Gerratean entzundako gertakizuna dakar maira.

Konziient

Egun gorriak ziran egun aiek.

Erri osoak kamiñoetan zear, nora ez zekitela, euren aberastasun apurrak bizkarrean zituztela. Geienak andrazko, ume eta agurak ziran. Gaztedia eta gizaseme gordiñak mendietatik zebiltzen, armak eskuetan...

Anai-arteko burruka beltz iguingarria. Guda legorra. Odolez gorri, bekaitzez illun. Malko mingotzak begietan... Gose eta egarri. Bero eta otz. Aterperik eza. Kamiño bazterretan lo...

Mendietan arerio zital errukigabea, jaun eta jabe.

—Cien a ochenta! Cien a ochenta!

Zeñen aide...?

—Gorrien aide.

—Bai.

Laterriaren kapitaleko irradian Prieto jauna:

—Gu gera nagusi, gu garaille! Ona emen gure armak...

Ontzako-urreen tin-tina. irriaren bidez, erri guztietara. sukalde guztietara... Urrea gorri bait zan... Udiñek ez zuten deusik.

—Zuek ez zerate ezer. urre-gorria gurea bait da...!

Urre-gorritik kanpo bada besterik, ordea.

Egun artan urregorridunak aurretik igeska eta urdiñek ondoren aurrekoak arrapanaiean. "No pasarán" bide-ertzetako ormeetan. Esan bearra dago, Espaiñiako urregorriak Madrid'en zeudela eta ez Euskadin. Emen ez diru. ez egazkin eta eskuetako armak ere oso urri.

"Detente bala, el Corazón de Jesús está conmigo" erasoka zetozenen kaki koloreko soñiokoetan... Naparrak geienak. Oietako batek iru arrasto ori gerreraren esku-muturrean: brigada-maillako adierazgarria:

—Etorri zera berriro, Petrikorena?

—Bai, gizona. Makiña bat egun larri pasa dugu.

—Nundik zatoz?

—Bizkaitik, Lemonako aitzeetatik.

—Ara aiño eldu zerazte?

—Neke eta odol-ixurtze ugari bitartean...

—Ainbeste...?

—Odolez ditut eskuak zikindu.

Begiak zitun larri, beuron zuloetatik irten bearrean. Barruko larriak eragiten zion mingaiñari. Itz-jario gendukan gau artan eta pattarretan barruko arra il nai. Taberna zuloan geuden berarekin iru lagun zaar. Barubaruko korapilloa askatu nai. Karga aztuna estomago-zuloan. Gonbito-larria eta nora ara bota bear zikin aiek. Gu gerta giñan zikin-zulo.

—Zazpi illebete dira guk emendik aide egin genduela...

—Zazpi illebete luze.

—Zuk ez dakizu ondo...! Negu osoa mendian aterperik gabe. Eurria eta bisutza, elurra eta kaskabarra... Ezurretaraiño bustiak. otza ezur-muiñetan eta izotza animaren biotz-erdian: eozkor eta legor. Espirituaren toleste izkutuenean gure aingerua illik... Deabruaren menpean...

—Zer ari zeran, gizon...!?

—Guda anker onek maitasuna antzutu digu biotzean eta pizti nazkagarrien antzeko egin gaitu.

—Ez dizut tutik entenditzen.

Gerratean ezagutu nuen Petrikorena. Ezauptidea bai, besterik ez; beartuta egin bait

ninduen curen arteko eta euren mendeko. Arrituta nengoen ark neri esan bearrarekin. Begiak zeuzkan urrutian, beuren zulotik irtetzeko zorian: ezpaitetako ertzak txistu- aparrez, hiboteko illeak dar-dar. ames-larrian erortzeko larri:

—Aizu. etxeakoandrea, kopatxo Nana pattar ondoezak emango dio bestela-ta.

—Utsune illun batean erori nai nuke eta an illunpeetan neure burua galdu...

Zer ari zera? Zer dezu?

—Ezin dut burutik kendu.

Zer da. baiña, burutik kendu nai dezun on...?

Aurpegiko giamrak eten bearrean, zimurak sakoni eta luze gora-ta-bera bekoki eta matrail-ezur inguru guztian...

Tinko.

Leertzeko zorian.

Zubi ondo batean giñan. gure buruak erreka malkarrean gorderik, oiñak udetan. Egun-sentiaren argia, sutautsaren kolorea galdurik. urdiñez jazten ari zan. Txoriak beuren eztarriak ganbitzen, egunari agur egiteko. Izaki guztietan Udaberria nabari. geure biotzetan ezik. Begiak mendi arren gaillurrean genduzkan josita, aitzaren erpiñean... Goi aretan bazan ezer, guz ez jakin, ordea, zer.

—Zenbat ziñaten?

Gizaseme asko. Millaka. Bat-batean kañoi-burrunda aidean. Mendi-inguru osoa sutan. Ke-mordoak. perrikoen antzera, sortzen ziran gaillur aretan kañoisoiñu bakoitzeko...

—Musika ederra

Ondoren ogeita amar egazti aitzeetatik zear beuren bonbak botatzen.

Baillara osoa zarata-oiartzunez bete zan eta biotzeko korapilla zarata aretxek lasaitzen zigun. Nola argizari itzal-berriak keia darion, ala millaka kandeleen keiak Lemonako aitzeetatik zerurantz. Izugarriko zummu-mummu aren ondoren. ixilla. Txoritxuak izu eta mutu. Egun-sentia epel eta ixo. Errekako ur gardenak marmarioka itsasoruntz. Beste otsik, ez inguru guztian...

—Eta. zuek?

Gu mendi-totorrera begira, bizirik ote zan iñor.

—Luze iraun zuten bonbardeoak?

—Kañoi eta egazkiñez ordu pare bateko lana egin zuten. Turutak urratu zuan ixilaldi, jeiki nintzan lurretik eta mutillak ondoren nitula, ekin nion mendiko egaletik gora. Ez zan ikusten ezer ez-eta sentitzen ere... Ames batetik bezela, ametralladora batek esnatu nindun ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta... Ondoren garaxia, aiena, madarikazioa...

KONTU-KONTARI

- Eta...?

_ Lurrari itsatsita gelditu giñan, al zuan al zuan tokian. Laparik ez da selulan aitzari josi guk lurrari eldu giñun bezela... Oraindik ere bizi dituk madarikatu oiek... Burua jasotzen zuanari zuloa egiten zioten txapelean...

_ Belar-izpi batek egiten zidan kili-kili sudur-zuloetan... Lurraren usaia bai usai gozoa eta sentikorra; ama lurraren babesak gordetzen nindun bere magalean.

_ Lur-ikara batek azpia jango balidake...? Orduantxe susmatu nuen lur-erdebitze baten ikaragarria. Lurraren segurantzaz galduta, an galtzen dira gizonaren ziurtasun guztiak. Lurraren ziurtasunak ematen dio gizonari bere segurantzaz.

_ Luzaro egon ziñeten mogitzeke?

_ Ordu luzeak lurren gainean etzanik.

_ Noiz arte?

_ Inñularrean turuta otsa berriro: errekararen izkutu billa. Gau osoa ibaiaren babesean izarreiri begira. Amabiak inguru izango zan illargia mendigaiñetik agertu zitzaigunean. Il-gora. Izotza. Ez jan eta ez lo. Errekako ura edateko. Esku-oiñak izoztuta eta burua galdatan. Ames eta esnai, lokuluska batzuek egin nituen.

_ Gaua luze?

_ Bai eta eguna zabaltzeko bildur. Beldurrakin batera, zirt edo zart egiteko gogoa eta irrika. Goizaldean kañoiak eta egazkiñak atzo baiño areago: Lemonako aitzak inpernuko ate.

_ Lagun berririk?

_ Oste berriak etorri ziran, batallaio geiago. Guztiok mendira, bata bestearen ondoren. Eldu gera maldan gora erdiraino. Lurraren kontra arnasa apur bat artu eta, gora mutillak...! Eun metro egin baiño lenen gure elkarteko amaika lagun galduta daude: ogeita amarretik, amaika. Zeiñ elduko da goraiño?

_ Ainbeste bonbardeo eta oraindik bizi ziran?

_ Bai, bizi ziran; ez dakit nola. Goienengo gaillurrak zuloz beterik zeuden. Une artan eguerdi-eguerdia zan eta eguzkiak nolabait ere berotzen zuan apurxo bat. Arri baten babespean gordetzen nuan neure burua. Eguzki epeletan tiroak aide guzitik... Zein ederra dan bizia; nik, ordea, egoera artan bizitzarako itxaropenik ez. Etorkizuna beltzez agertzen zitzaidan goiz artan; aurrean nuen orma beltz aundia igaro eziña zan. Eguzki argitsua azalean, illuna biotzarren erdian...

_ Zer jokabide izan zenduten?

_ Arriskuan gaude denok, pentsa nuan eta kañoiak ekin diote berriro goiko

amallara. Egarri naiz; ai beko ur gardena banu

edateko... Sukarra odoletan eta txorabioa buruan. Jeiki naiz: goraiño mutilla, gaillurreraino...! Jeiki eta etzan, zoro baten antzera, beti babes baten billa... Tiroa eskubitik eta tiroa ezkerretik, esku-bonbak arrika nun nai... Eldu gera goraiño eta gure etsaiak igesi dijoaz... Gurea da garaipena! Gora gu eta gutarrak! Aurrean zanga-zuloak; argaletik indarrak atera eta salto baten sartu naiz barrura pistola eskuan dedala. Ni ikustean:

"Confesión!" deadar eritutako etsasi batek.

"Que te confiese tu padre!" esanez bost bala sartu nizkion buruan.

* * *

Arnasa barru-barrutik artu du nere lagun onek eta arpegiko tinkoa lasaitu zaio, burua makur... Etsaiari ukatu zion konfesioa, berorek bear, gizarajo orrek. Badu bere bizitzarako naiko atsekabe eta konzintziko aztun

Sagarditegikoak ixilik entzun istoriaren amaiera. Une baten ondoren Anton Kalek artu zuan itza:

_ Ori benetan gertatu zan?

_ Lemonako aitzak urdiñek artu zuten egunean.

_ Gogortxo dek.

_ Eta gerra ura zer izan zan, gogorkeriz asetako guda zital bat besterik?

Orduko okerkeriak amaierarik ez dute: sinisgabeko ateoak egiñak aundiak izan badira, guruzedunek egindakoak ez dira atzean galditzen. Aien okerkeriak berrogei urteen zear milla modutara entzunda dauzkagu; baiña, urdiñek egindakoen berri tokian tokioek bakarrik jakin izan dituzte...

_ Bai, orduan ezaguera zutenek erailtze asko ikusi edo entzun izan dituzte gure artean, kamiokada gizaseme amiltegian bera botatzea bezelakoak...

_ Gure errietako edozein kirtenek egin dezake orrelakoak eta egin dituzte; baiña, kapellau bateri entzunda daukat "Brigadas Internacionales" oietako saldadu polako bateri gudazale kristauek egiña...

_ Zer zan, ba...?

Erasoaldi batean preso artu zuten eta sokaz barrilletatik lotuta erabili ondoren, ametralladora baten ankakin errematatu.

_ Ezin liteke ori orrela izan.

_ Nik ez det asmatu. Entzundakoa esaten det itzez-itzez. Eta arek ez zuan penaz esaten, kontakizun xelege baten antzera baizik. Ez ziran karpeto-betonikoak; guretarrak baizik.

Anton Kalek:

Ikaragarriak izan gaituk, onbidetik bezela txarbidetik ere. Loiolako Iñigo eta Xabierko Prantiskorekin batera agertzen zaigu Lope de Aguirre "El Traidor", Araoz'ko semea, Felipe Agarren aurka jeiki zana, eriotza zabalduz bere inguru gurtian. Irurak, bakoitza bere bidetik, aundiak. Badi-ra kaskarrak ere biotzgabeak. Ona mixiolari batzueri gertatua:

Katu beltz

Urte asko dira Euskalerrria Ameriketara begira asi zanetik, ango erri atzeratuari Kristautasun bidean laguntzeko. Gazteizko Eliz aurretik, mixiolariak bidaltzen asi zan. Naparroak ere bialdu izan ditu; baiña, bere kasa jokatu du beti gauza auetan bezela besteetan ere.

Mixiolari artean Euskalerritik Ameriketara eta andik onerako joan-etorria ugaritu ziran. Ekuador'eko Los Rios probintzia aukeratu zuten asierarako. Geroago El Oro'ra zabaldu ziran. Andik Manabi'ra, Venezuelara, Brasil'era, Angola'ra, Ruanda'ra... Nora ez?

Ekuador Ego-ameriketara dago. Curacao, itsas-ertzeko erri aundi eta naasia, zan Euskalerritik arako bidean tarteko. Bere moilletan enda eta arraza guztietako kristauak billa zizezkean: esnea bezin zuri eta kafea bezin beltz. Baita kafe-esne kolorekoak ere: mulato eta kriollo, enda guzien ondorenak.

Egun artan bi mixiolari, itsas-ontzitik irtenda, moilletan itzjario:

_ Zenbat euskaldunen oiñek zapaldu ote dituzte moilla auek...?

_ Cristobal Colon'ekin asi, bere barkuko euskaldunekin, eta arrezkero etengabeko errenkada luzea...

Geu ere aien tartekoak gaituk.

_ Izan ere euskaldunok ez gaituk jaio geldi egoteko.

_ Lurraldean eman zigun Jainkoak eder. Millaka urteetan egon gaituk Auñamendiri itsatsita bezela geldi; Geure jatorria mendiarri lotutako baserrietan zeukagu... Zer arrano gertatzen zaiguk...?

_ Biotza urduri eta eziñ-egona zaiñetan; lur zabalagoak bear, nun bait.

_ Bai, gizona. Millaka urteetan geldi egoteko kapaz gaituk. Bitartean, ordea, mundu borobillari buelta osoa emango dion euskaldunik, gogora zak Elkano getariarra, ez dek egundo faltako Euskalerrian...

_ Illargian ere ataudarren bat ba omen da, diotenez...

—Tipoloji gaieko ikerketa bat egiteko ez giñake gu elemento txarrak izango, etxetik kanpora gabiltzanotik asita...

—Euskaldunok, beste erri askok bezela, badiagu guk ere berezko jatorrasun bat odolak emana...

—Izketan ari aizela Uzkudun zetorkidak burura eta bera bezelako indartsu asko. Karga jasotzen eta aizkoran iñor ez bezelakoak...

—Boxeoan ere Europako txapeldunik ez dek gure artean falta.

—Gorputz tinko lerdena eta bei batek aiña indar. Orrelako tipoak maiz jaiotzen dituk gure mendietan...

"Arta-buru" galantak ere bai; baiña, baita ere buru argikoak eta ez bat ere tontoa, bizkorra eta maltzurra...

—Zenbat orrelako sortzen ditu gure lurrak...

—Gure baserritik lurralde zabal auetara ekarri eta emen bota libertade osoan... Eta, zer gertatzen ote da?

- Kirten galanta izateko aukera ederra.
- Bakita Bolibar baten antzeko.

* * *

Izketan ari zirala, ikatza baiño beltzago-ko emakume gazte bat aldamenen jarri zi-

tzaian eurari begira-begira eta esaten zutena entzun naiean... Mintzo andreak:

Zuek euskaldunak zerazte

—Nundik antz eman diguzu...?

—Tankeran eta izkeran. (Andrea erderaz ari zan).

—Euskeraz al dakizu?

—Ez, ez dakit askotan entzun arren.

Zuek beste jaun batekin erderaz ari izan zerate; bakarrik geldi zeratenean, ordea, beste mintzo bateri eldu diozute...

Euskeraren antza artu diot. Gaiñera zuek nere gizonaren antzekoak zerazte...

—Bai?

—Bai, jauna. Arren tankera eta itxura dezute biok.

—Euskalduna al dezu ba gizona...?

—Bai, euskalduna nuen.

—Ilda daukazu?

Ez.

—Gizona euskalduna "zendula" esan diguzu...

—Euskalduna nuen, bai. Gaur nere aldamenetik joana det eta ez dakit nora. Alde egin zidala, orixe bai, badakit.

—Besterik gabe utzi al zaitu?

—Bai.

Ori jokabide eskasa da...

—Neretako ona zan.

—Ez du orrelakorik ematen...

—Nik asko maite nuen. Nere semetxo au berea da.

Ori esatearekin batera, bere semetxoa erakusten die: bel-beltza; kirkirra baiño beltzago.

—Berea da...?

—Bai, berea da.

—Bere aurrekoen antzik ez du.

—Nere aurrekoena bai, ordea. Eta semea biona degu.

—Zer izen du?

—Izen euskalduna.

Euskalduna, e...!

—Aitak zionez, bai.

—Eta, zer izen?

—Katu-beltz.

Guk, astuok, astakeriak egiten ditugula esango du gizonak; baiña, orrelako gizonkeririk ez degu guk sekula egingo: katua-izena ipiñi bere semetxo bateri, alazankoa...! Bere ondorengo bat katu-maillara jexi...!? Noizko dute gizatasuna eta arrotasuna...? Utikan gizona! Lotuta naukatelako; bestela alde egin nuan... Bai orixe... Gizona al da izaki guztien errege...!? Nagon asto.

(Periko Fortuna)

IPUIN-SARIKETA 1996 (BILBAO'KO UDALAREN BABESPEAN)

Urte guztietan lez, auten be Euskerazaleak Alkartek Ipuin-Sariketa eratzen dau, baiña aurten sariketa au Aita Santi Onaindia'ren omenez izango da eta ipuiñak edo idaz-lanak bere giroan izatea nai ganduke. Ona emen urte guztietako egitaraua:

Ipuñiak euskeraz eta erriak erabilten dauan euskalkia erabilliaz idatzia izan bear ko dabe eta idazkerea, EUSKERAZAINTZA'k argitaratua eta ZER aldiskarian erabilten dana.

—Ipuñiak asmatu-rikoak edo errian batuak izango dira, ez idatzita dagozanak edo itzulpenak.

—Luzeera iru orrialdetik lau orrialdera, idazkiñez idatzita eta bitarte bi dirala. Saria irabazten dabenak ZER'en argitaratuko dira.

Saririk irabazten ez dabenak be bai ipuiñaren barrenean idazleak baimena emoten dauanean.

—Azillaren azkenerako EUSKARAZALEAK ALKARTEA'ren etxean (Bilbao'ko Colon de Larreategi, 14. 2° eskois) egon bear dabe. Abenduaren azkenerako emongo da maikoen erabagia eta ZER'en agertuko da, urterrillean, baita DEIA Egunkarian be al bait lasterren.

—Sariak lau izango dira:

1º 40.000 pezeta.

2º 30.000 pezeta.

3º 20.000 pezeta.

4º 10.000 pezeta.

Ipuñiak izen ordeagaz bialdu eta karta-azal txiki baten barruan izen-ordea ta izena.

OARRA: Epea abenduaren azkenera-arte luzatzen da.

EUSKERAZALEAK

Betidanik.

Itzau begiak une batez eta
begiratu zeure inguruari.

Eraikiñak, kaleak, aurtzaroan jolasten
zendueneko lekuak, ikastegia... Ainbat
eta ainbat gauza ez dira leengoak, ez da?
Garaiak aldatu egin dira. Ezin ezetz esan.
Aiekin batera, zuk oraindik atsegin
dozuzan gauza asko be desagertu egin dira.
Urbiltasuna, begikotasuna,
zuzeneko artu-emona... Orain egiozu so
antziñako sukursal orren argazkiari.
Eta konparatu BBK'ren egungo edozein
bulego ta sukursalekin.
Ez dira ain ezbardiñak.
Azkenean, garrantzitsuenak
bere orretan diraelako.
Gauza batzuk oiñarrikoak dira eta on
ondo dakigu BBK'kook.
Garaietan zear aldatu egin gara. Jakiña.
Bahia leengo berberak gara.
Zuri laguntzeko. Eta zure alegiñaz
eta geurez onurak itzultzeko.

BBK
Bilbao Bizkaia Kutxa
EZ DAGO GEIAGO ESKINTZEN DAUANIK